

ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ ΠΛΑΤΥΣΜΟΙ

ΥΠΟ

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Εἰς τὴν γνωστὴν συλλογὴν τῶν παροιμιῶν τοῦ ὁ Νικόλαος Γ. Πολίτης χαρακτηρίζει ὡς πλατυσμοὺς τὰς παρατηρουμένας ἐνίοτε ἐπαυξήσεις εἰς τὰ κείμενα τῶν παροιμιῶν. Τὸν ὅρον χρησιμοποιοῦντα πρῶτον εἰς τὴν ὑπὸ τὸ λῆμμα ἀγάλια ἐκ Λακεδαιμόνος παροιμίαν:

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Βραχυγραφίαι

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

Ἐκδο. Β'. Ἐν Ἐρμουπόλει 1867.

α'. Ἀγάλια ἀγάλια φύτευεν ὁ φρόνιμος ἀμπέλι,
 καὶ ἀγάλια ἀγάλια ἐγένετο ἡ ἀγουρίδα μέλι.¹

Ὁ Ν. Πολίτης ἐνταῦθα παρατηρεῖ: «Πλατυσμὸς τῆς κοινῆς [ἀ.ἀ.φ. ὁ φρ. ἀμπ.], ἥτις (sic) ἐπεκτείνει τὴν ἰδέαν, ἐκθέτουσα τὰ γενόμενα πρὸ τῆς βλαστήσεως τῆς ἀμπέλου».

β'. Ἀπὸ τὰ χεῖλη πηγαδιοῦ δὲ λείπει πρασινάδα,
 ἀγάπη χωρὶς πείσματα δὲν ἔχει νοστιμάδα.²

Τὸ σχόλιον τοῦ Ν. Πολίτου ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι ἡ γνωστὴ παροιμία τοῦ β' στίχου διπλατυνθὴ διὰ τοῦ α' στίχου «πρὸς ἐμφαντικὴν βεβαίωσιν». Καὶ ἀναπτύσσει τὴν παρομοίωσιν: «Ὡς εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐδέποτε στεροῦνται χλόης τὰ χεῖλη τοῦ πηγαδιοῦ, οὕτω καὶ ὅτι ἀναγκαῖον ἄρτυμα τοῦ ἔρωτος εἶναι τὰ πείσματα».

γ'. Ἀδειασέ μας τὴ γωνιά
 τὴ φετεινὴ χρονιά (Μάνη).³

Ὁ Ν. Πολίτης σημειώνει: «Ὁ δεύτερος στίχος εἶναι ἐκ τῶν οὐχὶ ἀσυνήθων παρὰ πληρωμάτων, τῶν οὐδὲν ἄξιον λόγον προσθετόντων εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς παροιμίας».

δ'. Ἀρχοντας καὶ διάβολος δὲ συμπεύρετον
 σὰν νὰ λές, πὼς εἶν' ἀδρεφοῦ ἀδερφα (Λευκάς).⁴

Τὸ β' μέρος καὶ τῆς παροιμίας ταύτης ὁ Ν. Πολίτης χαρακτηρίζει πλατυσμόν.

ε'. Ὅποιος δουλεύει βασιλιά, πρέπει τὸ νοῦν του νὰ 'χῃ,
 ὁ(χ)ι τὸν νοῦν τοῦ βασιλιᾶ, μόνο τὸν ἐδικό του (Κρήτη).⁵

Ἐνταῦθα ὁ Ν. Πολίτης σημειώνει: «Παραλλαγὴ τῆς παροιμίας [τῆς περιλαμβανομένης εἰς τὸν α' στίχον] διακρινομένη ταύτης διὰ τῆς εὐφυεστάτης προσθήκης τῆς ἐπεξηγήσεως ἐν τῷ β' στίχῳ».

ς'. Τὸ βιό μας στὴ βιά μας
 καὶ τὸ κρασί στὴν κοιλιὰ μας (Ἰωάννινα).⁶

Ὁ Ν. Πολίτης χαρακτηρίζει ἐπίσης τὸ β' μέρος «προσθήκην ἐπὶ τὸ ἀστειότερον, οὕτω λεγομένην ἐν πότοις».

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 144 ἀρ. 13 (Θήρα).

² Αὐτ., σ. 154 ἀρ. 8.

³ Αὐτ., σ. 286 ἀρ. 2.

⁴ Ἐνθ' ἀν., τόμ. Β', σ. 516, 11.

⁵ Ἐνθ' ἀν., τόμ. Γ', σ. 57, 8.

⁶ Αὐτ., σ. 128, ἀρ. 14.

ζ'. Βάστα, γέρο, βάστα

για τὰ γεράματά σου! (Κων/πολις).¹

Ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖται πάλιν ἡ λέξις πλατυσμός διὰ τὸν πρόσθετον προσδιορισμὸν τοῦ β' μέρους τῆς παροιμίας.

η'. Δὲ σοῦ δίνω, γρά, ψωμί.

— Βρέξε μοῦ το στοῦ ζουμί!

Δὲ σοῦ δίνω σκιαουλιάς.

— Βρέξε μοῦ το σκιὰς καλὰ (Κρήτη).²

Καὶ τοῦ διαλόγου τούτου τὴν ἐπαύξησιν ὁ Πολίτης ὀνομάζει πλατυσμόν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων συνάγεται, ὅτι «πλατυσμός» ἢ «παραπλήρωμα» μιᾶς παροιμίας δύναται νὰ ὀνομασθῇ πᾶσα ἐπαύξησις τοῦ κειμένου της, ἡ ὁποία γίνεται κατ' ἐπίτασιν ἢ κατὰ προσδιορισμὸν, προκειμένου τὸ κείμενον τοῦτο νὰ διατυπωθῇ πληρέστερον καὶ ἐντονώτερον, νὰ προσδιορισθῇ (τοπικῶς, χρονικῶς, συγκριτικῶς κλπ.), νὰ κριθῇ κάποτε σκαπτικῶς ἢ καὶ νὰ συμπληρωθῇ ἀφηγηματικῶς. Ἡ ἐπαύξησις αὕτη γίνεται ὑπὸ τοῦ λέγοντος ὄχι μόνον συνειδητῶς, ἀλλὰ καὶ μηχανικῶς, ὅταν συνειρμικοὶ λόγοι τὸν ὀδηγοῦν εἰς τὴν προέκτασιν ἢ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κειμένου.³

Ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι ἀπλὸν. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰς ποικίλας μορφὰς τῶν ἐπηυξημένων παροιμιῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι αὐταὶ γεννῶμεναι ἐκ περισσοτέρων ψυχικῶν παρορμήσεων τοῦ γνωμολογοῦντος καὶ παροιμιακῶς ἐκφραζομένου λαοῦ, εἶναι πολλαί, δύνανται δὲ νὰ ὑπαχθοῦν εἰς χωριστὰ κεφάλαια καὶ κατηγορίας, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἔμπνευσιν, τὴν διατάξιν, τὴν σκοπιμότητα καὶ τὸ περιεχόμενον των.

Κυριώτατα οἱ συνειρμικοὶ νόμοι τῆς ὁμοιότητος, τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς διαδοχῆς φέρουν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τὰς περιστατικὰς συμπληρώσεις, τὰς κλιμακωτὰς ἐπαυξήσεις, τὰς ἀντιθέσεις, τὰ παράλληλα καὶ τὰς ἐπεξηγήσεις, αἵτινες συνιστοῦν τοὺς ποικίλους πλατυσμούς τῶν παροιμιῶν, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἡ περαιτέρω ἀφηγηματικὴ διάθεσις, ἡ κριτικὴ ἢ εἰρωνικὴ τάσις, ἡ ψυχολογικὴ ἀνάγκη τῆς ἐπιτάσεως καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἀμέσους προσδιορισμούς πλουτίζουν τὰς μορφὰς τῶν πλατυσμῶν τούτων, ἀπὸ τὴν ἀπλὴν λέξιν ἕως τὸν παραστατικὸν διάλογον.⁴

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 579, 9.

² Ἐνθ' ἀν., τόμ. Δ', σ. 455, 15.

³ Τὴν προέκτασιν ταύτην ἐπιφέρει ἐνίοτε καὶ ὁ ἀκούων, ὅστις κατὰ τὸ λεγόμενον «ἐγκρίνει καὶ ἐπαυξάνει».

⁴ Σχετικὴ ἀλλ' ἀντίστροφος εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν ἑλλιπῶς ἐκφερομένων παροιμιῶν, τὰς ὁποίας ὁ μὲν λέγων ἀπαγγέλλει κατὰ τὸ ἥμισυ («Ἀπὸ κακοῦ χρεωφειλέτη!»), ὁ δὲ ἀκούων συμπληρῶναι («καὶ σακκὶ ἄχρεα!»). Δι' ἀρχαίας φράσεις, βλ. Χ. Χαριτωνίδου, Παροιμιαὶ ἑλλι-

Ἐχρησιμοποιοῦν καὶ οἱ ἄρχαῖοι Ἕλληνες πλατυσμούς εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰς παροιμιώδεις φράσεις των, ὅπως δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν ἀπὸ πολλὰ κείμενα τῶν Παροιμιογραφῶν.

1. Ἀγὼν πρόφασιν οὐκ ἐπιδέχεται, οὔτε φιλία.

P. G. I 44, 45 (πρβλ. II 56, 10-11)

2. Πῦρ ἐπὶ πῦρ καὶ κακὸν ἐπὶ κακῷ.

P. G. I 148, 69

3. Οἴκοι τὰ Μιλήσια· μὴ γὰρ ἐνθάδε.

P. G. I 369, 22 β'

4. Χρήματ' ἀνὴρ· πενιχρὸς δ' οὐδέποτε' ἐσθλός.

P. G. I 377, 98 (Πρβλ. I 173, 43)

5. Ἡλιξ ἥλικα τέρπει, γέροντα δὲ γέρων.

P. G. II 33, 88 (Πρβλ. I 253, 16)

6. Τ' ἄνω κάτω φασί· τὰ κάτω δὲ ἄνω.

P. G. II 61, 61

7. Μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὔδε μία μέλισσα μέλι.

P. G. II 79, 71 (Πρβλ. I 121, 12)

8. Δεινὰ τὰ δεινὰ καὶ δεινότερα Δεινῶν.

P. G. II 156, 28

9. Οὐ πρέπει γαλῇ κροκωτός, οὔτε πορφυρα.

P. G. II 197, 65

10. Οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός, οὐδ' ἄκων μάκαρ.

P. G. II 197, 72

11. Γέρον πίθηκος οὐχ ἀλίσκεται πάγη. — Ἀλίσκεται μὲν, μετὰ χρόνον δ' ἀλίσκεται.

P. G. II 343, 37a

12. Διαβολῆς δξύτερον ξίφος, εἰ τὸ ξίφος προφθάσει τὸν διαβάλλοντα.

P. G. II 365, 3 (Πρβλ. Πλουτάρχ. Ἀποφθ. Λακεδ. 221 c)

13. Δις καὶ τρις τὸ καλόν, τὸ δὲ κακὸν οὐδ' ἅπαξ.

P. G. II 369, 26 (Πρβλ. I 66, 33)

14. Ἐξ ὀνύχων λέοντα ἔνεστι μαθεῖν καὶ ἐκ μικρᾶς γεύσεως πηγὴν.

P. G. II 409, 57 (Πρβλ. II 389, 93)

15. Λεβηρίδος γυμνότερος καὶ κινδάλου.

P. G. II 499, 49 (Πρβλ. I 56, 95)

16. Ὅνος λύρας ἀκούων καὶ σάλπιγγος ὤς.

P. G. II 193, 38

πῶς ἐκφερόμεναι. Πλάτων, τόμ. Α', Ἀθῆναι, 1949, σελ. 180 - 185. Πρόκειται περὶ συνειρμικῆς ἐπίσης ἐνεργείας, ἥτις δὲν ἐπαυξάνει ἀλλ' ἀποδίδει εἰς τὴν παροιμίαν τὸ ἐλλεῖτον μέρος.

17. Αἰεὶ τοι τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς εἰς τὸν ὅμοιον καὶ ποιεῖ γινώριμον.
P. G. II 746, 6 (Πρβλ. II 54, 7)
18. Ἔρωτα παύει λιμός· εἰ δὲ μὴ χρόνος. Ἐὰν δὲ μηδὲ ταῦτα τὴν φλόγα
σβέσῃ, θεραπεία σοι τὸ λοιπὸν ἡρτήσθω βρόχος.
P. G. II 754, 61
19. Σπάρατ' ἔλαχες, κείναν κόσμει· τὰς δὲ Μυκῆνας ἡμεῖς ἰδίᾳ.
P. G. II 772, 86 (Πρβλ. I 307)

Καὶ παρὰ βυζαντινοῖς:

1. Δειλοῦ μήτηρ οὐ κλαίει, ἀλλ' οὐδὲ χαίρει.
«Αἰσώπου κωμωδία». (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 3, 10)
2. Δός μοι τὴν σήμερον καὶ λάβε τὴν αὔριον.
Ἰωάνν. Χρυσόστομος. (Migne, P. G. 61, 462)
3. Ἐὰν τὰ πρῶτα καλὰ καὶ τὰ ὕστερα κακὰ, ὅλα κακὰ
καὶ πάλιν· εἰ τὰ πρῶτα κακὰ καὶ τὰ ὕστερα καλὰ, ὅλα καλὰ.
«Φελλοῦ, Ἐπιγράμματα». (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 9, ξξ')
4. Εἴπερ μηδὲ μία χελιδὼν ἔσθ' οὐκ οἶκον
μηδὲ γραμμὴ μία τὸν γεωμέτρην
ἢ πλοῦς εἰς τὸν θαλάττιον.
Γρηγ. Ναζιανζηνός, παρὰ P. G. II, σ. 79, 71)
5. Λογισμὸς
ἀγνισμός,
καὶ κοτύλη δακρύων!
(Μ. Πλανούδη, Συλλογὴ παροιμιῶν, ἔκδ. Kurtz, Λειψ. 1886 ἀρ. 265)
6. Οὐδὲ τοῦ φεύγοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος,
εἰ μὴ τοῦ θεοῦ θέλοντος.
«Ἀθωνικὴ συλλογὴ ΣΤ'». (Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 59, 19. Πρβλ. 46, 46)
7. Τὰ ἑκατὸν προσκυνήματα ἄξια φόβου [φόλλης] οὐκ εἶναι· ἀλλὰ εἰς τόπον
ὠφελούσι.
Συλλ. Krumbacher. (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. προσκύνημα 1. Πρβλ. Παροιμ. Α', σ. 43, 34)
- Οἱ ξένοι λαοὶ χρησιμοποιοῦν ἐπίσης πλατυσμούς εἰς τὰς παροιμίας των, ὅχι
ὅμως πάντοτε μὲ τὴν αὐτὴν συχνότητα.¹

¹ Νομίζω ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐνὸς λαοῦ, ἀπὸ τὴν ταχύτητα τῆς σκέψεως, τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκδηλώσεως, τὴν πληθωρικότητα τοῦ λόγου, τὴν τάσιν πρὸς ὑπερθεματισμόν, πρὸς ἀντίρρησην ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν συνήθειαν τοῦ μετρικοῦ ρυθμοῦ, νὰ χρησιμοποιοῖ περισσώτερον τοὺς πλατυσμούς εἰς τὰς παροιμίας του. Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὡς μεσογειακός καὶ μὲ μακραίωνα παράδοσιν λόγου, ἔχει ἐντόνως ἀνεπτυγμένας τὰς ἰδιότητας αὐτάς.

Παραθέτω παραδείγματα ἐξ ἀγγλικῶν, γαλλικῶν καὶ ἰταλικῶν συλλογῶν παροιμιῶν, τὰς ὁποίας ἔχω ὑπ' ὄψιν μου.

α) Ἀγγλικάι.

1. *Let your letter stay for the post, not the post for the letter.*
(Smith¹, σ. 362).
2. *Like than Jack fletcher and his bolt.* No more.
(Αὐτόθι, σ. 368).
3. *Like to like,* and Nan for Nicholas.
(Αὐτόθι, σ. 368).
4. *Bring your line to the wall; not the wall to the line.*
(Αὐτόθι, σ. 370).
5. *Little fishes slip through nets,* but great fishes are taken.
(Αὐτόθι, σ. 373).
6. *Little sticks* Kindle the fire; great ones put it out.
(Αὐτόθι, σ. 375).
7. *Long and lazy,* little and long; fat and fulsome, pretty and proud.
(Αὐτόθι, σ. 380).
8. *Love asks faith,* and faith (asks) himness.
(Αὐτόθι, σ. 388).
9. *Many rains, many rowans;* many rowans, many yawns.
(Αὐτόθι, σ. 406).
10. *Many women, many Words;* many geese, many turds.
(Αὐτόθι, σ. 406).

β) Γαλλικάι.

1. *A père avare, fils prodigue;*
à père pilleur, fils gaspilleur.
Martel, ἀρ. 233².
2. *Un malheur ne vient jamais seul;*
un maleur amene son frère.
Martel, ἀρ. 386.
3. *Chacun à son métier* et les vaches seront bien gardées.
Martel, ἀρ. 405.
4. *On ne peut contenter tout le monde* et son père.
Martel, ἀρ. 483.

¹ *The Oxford Dictionary of English Proverbs*, compiled by William George Smith. Second edition revised throughout by Sir Paul Harvey, Oxford (at the Clarendon Press) 1952, σελ. XXXII + 740.

² *L. Martel, Petit recueil des proverbes français* (5e édition), Paris [1939].

5. *Grand navire veut grande eau ;*
et gros moine gras veau.

*De Lincy*¹, I, 24.

6. *Noir terrain porte gain et bien ;*
et le blanc ne porte rien.

De Lincy, I, 59.

7. *La bonne année en peu de temps s'en va ;*
La petite se garde.

De Lincy, I, 61.

8. *Brume obscure, trois jours dure ;*
si elle poursuit, en dure huit.

De Lincy, I, 63.

9. *A la fête de la Chandeleur.*
les jours croissent de plus d' une heure,
et le froid pique avec douleur.

De Lincy, I, 64.

10. *Chat miailleur ne fut jamais bon chasseur,*
non plus que sage homme grand caqueteur.

De Lincy, I, 99.

γ) *Ἰταλικά.*

1. *Amor non ha sapienza, e l' ira non ha consiglio.*

*Giusti-Capponi*², σ. 4.

2. *In casa dell' amico ricco, sempre ammonito ;*
in quella dell' amico povero, sempre lodato.

(*Αὐτόθι*, σ. 3)

3. *A Natale, mezzo pane ;*
à Pasqua, mezzo vino.

(*Αὐτόθι*, σ. 7)

4. *Chi troppo ride, ha natura di matto ;*
e chi non ride è di razza di gatto.

(*Αὐτόθι*, σ. 19)

5. *Per far un amico, basta un bicchier di vino ;*
per conservarlo, è poca una botte.

(*Αὐτόθι*, σ. 25)

¹ *Le Roux de Lincy*, *Le livre des proverbes français*, Tome I-II, Paris 1842.

² *Giuseppe Giusti-Gino Capponi*, *Dizionario dei Proverbi Italiani*, Varese 1956.

6. *Ama chi t' ama, e chi non t' ama lascia ;*
 chi t' ama di buon cuore, strigni e abbraccia.

(Αὐτόθι, σ. 26)

7. *Non v' è sabato senza sole,*
non v' è donna senza amore
 nè domenica senza sapore
 nè vecchio senza dolore.

(Αὐτόθι, σ. 31)

8. *Il bianco e il rosso va e vien,*
ma il giallo si mantien ;
 anzi il giallo è un color forte,
 che dura anche dopo morte.

(Αὐτόθι, σ. 39)

9. *Uomo peloso, o forza o lussurioso ;*
 o matto o avventuroso.

(Αὐτόθι, σ. 40)

10. *Dio ti salvi da un cattivo vicino*
e da un principiante di vicino.

(Αὐτόθι, σ. 52)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων φαίνεται ὅτι ὁ πλατυσμὸς χρησιμοποιεῖται ψυχολογικῶς καὶ εἰς ἄλλων ἐθνῶν τὰς παροιμιολογίας, ἀφοῦ εἶναι φυσικὴ λειτουργία τῆς συνειρμικῆς σκέψεως τῶν λαῶν καὶ τῆς διαθέσεώς των πρὸς παιγνιώδη κριτικὴν.

Ἰδιαζόντως εἰς τὰς νεοελληνικὰς παροιμίας τὸ φαινόμενον παρουσιάζεται συχνότατον καὶ ποικίλον, ὥς θέλει δεῖξει ἢ εἰς τὰ οἰκεῖα κεφάλαια παράθεσις περιπτώσεών του.

Προτοῦ ὅμως προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ καθαρῶς παροιμιακοῦ πλατυσμοῦ, σκοπίμον εἶναι νὰ γνωρίσωμεν τὸν κατὰ γενικώτερον τρόπον χρησιμοποιούμενον πλατυσμὸν εἰς τὰ ἕκ τῆς Γ ρ α φ ῆ ς καὶ τῆς φιλολογίας ἀπομνημονεύόμενα χωρία, ὅπου οὗτος γίνεται ἐξ ἀναπλάσεως τῶν γνωστῶν παραστάσεων καὶ ἔχει χρῶμα παροιμιακόν, ὅταν μάλιστα τὰ ἐν λόγῳ κείμενα ἔχουν καταστῇ δημόδῃ.¹

¹ Σημειώονμεν ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦ πλατυσμοῦ ἐμφανίζεται ἐπίσης ἔντονον καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς εὐχάς, τὰς ἀράς, τὰς βλασφημίας, τοὺς χαιρετισμούς, ἔχει δὲ στενὴν σχέσιν μετὰ τὴν λεγομένην ἀντιλαβήν, ἣτις εἶναι ἀσυγκράτητος εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ Ἑλλήνος. Ὅμοίως ἐμφανίζεται οὗτος καὶ μεταξὺ τῶν στίχων τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων, εἰς τὰ δίστιχα καὶ εἰς τὰ διάφορα παιδικὰ ᾠσμάτια.

Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τῶν κατ' ἀνάπλασιν παροιμιῶν ὁ λέγων (ἢ ὁ ἀκούων) δὲν περιορίζεται εἰς τὴν φράσιν, τὴν παροιμίαν ἢ τὸ γνωμικόν, τὰ ὁποῖα ἔχουν αὐτοτελῶς ληφθῇ ἔκ τινος κειμένου (τῆς Γραφῆς, τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ἢ τῆς νεωτέρας φιλολογίας), ἀλλὰ προχωρεῖ μὲ συνειρμικὴν ἀνάπλασιν σχεδὸν αὐτόματον καὶ εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας λόγους ἢ στίχους¹.

Παραθέτω παραδείγματα τοιούτων πλατυσμῶν, διακρίνων τὰς ἐπὶ μέρους περιπτώσεις.

α) ἐκ τῆς Βίβλου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων.

— *Γενέσεως τὸ ἀνάγνωσμα ! Σοφία πρόσχωμεν.*

Συνήθης προσθήκη εἰς τὴν πρώτην φράσιν (λεγομένην ἐπὶ φλυάρων ἢ καυωμένων διὰ τὴν καταγωγὴν των), ἥτις ἔχει ληφθῇ ἀπὸ τὴν ἀντιφώνησιν τοῦ ἱερέως.

— *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε ! ... καὶ κατακυριεύσατε τὴν γῆν !*

Τὸ συμπλήρωμα ἐπιτείνει τὴν γνωστὴν ἐπιτομήν τῆς Γραφῆς, ἔχει δὲ ληφθῇ ἀπὸ τὸ σχετικὸν ἐδάφιον τῆς Βίβλου (Γένεσ. 1, 28), ὅπου ἀκριβέστερον λέγεται : «καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς».

— *Στίχοι δ' ἄλλοι ! .. κατὰ Γαβριὴν ! ... καὶ ἡ σελὴν κατὰ φάραγγα Αἰθίων.*
Ἐντὶ ἀρκεῖ εἰς τὴν κοινὴν παροιμιολογίαν ἡ πρώτη φράσις, συμπληροῦται συνήθως μὲ τὰ συμφραζόμενά της ἐν τῇ Γραφῇ (Ἰησοῦς 10, 12).

— *Στενά μοι πανταχόθεν ! ... σφόδρα ἐστὶν.*

Ἡ συμπλήρωσις χρησιμοποιεῖται συνήθως ἀπὸ τοὺς καλοὺς γνώστας τῆς Γραφῆς. (Βασιλ. II 24, 14).

— *Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς ! ... καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.*

Ἡ συνέχεια τῆς παροιμιακῆς φράσεως εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν Γραφήν (Ψαλμ. 21, 19) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὑμνογραφίαν τῆς Ἑβδομάδος τῶν Παθῶν.

— *Ἀνάστα ὁ Θεός ! ἢ Ἐγινε τὸ Ἀνάστα ὁ Θεός ... κρίνων τὴν γῆν !*

Ἡ φράσις, γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Μ. Σαββάτου, λέγεται παροιμιακῶς ἐπὶ τῶν ἀναταραχῶν καὶ θορύβων, μὲ τὴν προσθήκην ἐνίοτε τῆς βιβλικῆς συνεχείας της.

— *Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ! ... ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν.*

Ἡ συμπλήρωσις ἀπὸ τὸν Ματθαῖον (26, 41) καὶ ἀπὸ τὴν ὑμνογραφίαν τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος.

¹ Συγγενὴς περισσότερον εἶναι ἐνταῦθα ἡ περίπτωσις τῶν ἐλλιπῶς ἐκφερομένων παροιμιῶν ἢ φράσεων, αἷς καλεῖται ὁ ἀκούων νὰ συμπληρώσῃ. (Βλ. καὶ Χ. Χαριτωνίδην, ἐνθ' ἄν.).

— *Ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης! ... καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων.*

Ἀνευρίσκομεν ἤδη τὸν πλατυσμὸν εἰς τὸ κείμενον τῆς Καιν. Διαθήκης (Α' Κορινθ. 15, 41).

— *Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει.*

Ὁ πλατυσμὸς ἐνταῦθα γίνεται κατ' ἀντίθεσιν, ὅπως ἀκριβῶς ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Β' Κορινθ. 9, 6).

Εἰς τοὺς ἐκ τῆς Γραφῆς πλατυσμὸς ὑπάγονται καὶ αἱ ἐκ τοῦ κειμένου ἐκτροπαί, ὅταν συνεχίζουσιν τοῦτο ἐν παρωδία:

— *Ἄρμα Φαραὼ ... καὶ καρδιὰ μπούφα!*

(Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Β', σ. 461, 3)

— *Καὶ Σαοὺλ ἐν Προφήταις ... καὶ κόρκορος ἐν λαχάνοις;*

Συμπλήρωσις τοῦ Βιβλικοῦ (Βασιλ. Ι 10, 12) φερομένη ἤδη εἰς βυζαντινὰ κείμενα.

Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. προφήτης! (Παθλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Στ', 1957, σ. 446)

— *Ἡ ράβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὕτη μὲ κατασκότωσε!*

Ἀντὶ τοῦ βιβλικοῦ: *καὶ αὐτὸς με παρεκάλεισάν». (Ψαλμ. 22, 4).*

— *Δὸς ἡμῖν σήμερον ... καὶ αὔριο βλέπομεν!*

Ἀπὸ τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν, ἀντὶ τοῦ «καὶ ἄφες ἡμῖν κτλ.». Ὅμοιος καὶ παρὰ Ἱω. Χρυσόστομος: *Δὸς μοι τὴν σήμερον καὶ λάβε τὴν αὔριον!* (Migne P. G., 61, 462).

Ἀλλὰ καὶ ἀπλαῖ λέξεις συμπληροῦνται ἐκ τῆς Γραφῆς συνειρμικῶς.

— *Ἐύλο! ... τῆς γνώσεως!*

— *Κλειδιά! ... τοῦ Παραδείσου.*

— *Ζωή! ... καὶ ἀνάστασις κ.ἄ.*

β) Ἐξ ἀρχαίων κειμένων.

— *Ἔργον οὐδὲν ὄνειδος! ... ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος!*

Ἡσιόδου, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, στ. 309.

— *Πολύτροπος! ... ὅς μάλα πολλὰ!*

Ὀδύσσ. α', 1.

— *ὦ κοινὸν αὐτάδελφον! ... Ἰσμήνης κάρα!*

Σοφοκλ. Ἀντιγ., στ. 1.

— *Ἐρως ἀνίκατε μάχαν! ... ἔρως ὅς ἐν κτήμασι πίπτεις!*

Αὐτόθι, στ. 781.

— *Πολλὰ τὰ δεινὰ! ... κ' οὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει!*

Αὐτόθι, στ. 332.

— *Ἄνω ποταμῶν /... ἱερῶν χωροῦσι παγαί!*

Εὐρυτ., Μήδεια, στ. 410.

γ) *Ἐκ τῆς νεωτέρας λογοτεχνίας καὶ τῆς δημώδους ποιήσεως.*

— *Γλυκεῖα ἡ ζωὴ!... κι ὁ θάνατος μαυρίλα!*

(Σολωμός)

Ἀργεῖε νά 'ρθῇ ἐκεῖν' ἡ μέρα!... κ' ἦταν ὅλα σιωπηλά!...

(Σολωμός)

Ὅντις ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὴν οἰκουμένη!... τὸ Ληξούρι καὶ τόσους ἄλλους τό-
πους!

(Δασκαράτος)

*Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος;... ποῦ τρέχει ὁ λογισμός σου; (καὶ παρωδία:...
τὸ μυαλό σου;)*

(Βαλαωρίτης)

Καλότυχοι οἱ νεκροὶ ποὺ λησμονᾶνε!... τὴν πίκρα τῆς ζωῆς!

(Μαβίλης)

Ἀνάθεμά σε ξεπιτεῖα!... μὲ τὰ φαρμακὰ τὰς γαίης!

(Κρουστάλλης)

Καὶ τώρα τί θὰ γίνουμε;... γὰρ εἰς βασίλους!

(Καβάφης)

Καὶ ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια:

— *Τρία πουλάκια κάθονται!... στὴ ράχη στὸ λημέρι!*

Ἡ ἀρχικὴ φράσις λέγεται παροιμιωδῶς διὰ τοὺς ἀνοήτους ἢ βραδεῖς εἰς τὴν ἀντίληψιν. Ἡ συμπλήρωσις γίνεται ἐκ τοῦ στίχου τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.¹

— *Σαράντα παλληκάρια!... ἀπὸ τῆ Λεβαδειά.*

Ἡ ἀρχικὴ φράσις λέγεται ἐπίσης παροιμιωδῶς ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ἢ τῷ ἀκούσματι περὶ νέων καὶ γενναίων ἀνδρῶν. Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ στίχου τοῦ αὐτοῦ δημοτικοῦ ὕμνου.²

— *Βασίλη, κάτσε φρόνιμα!... νὰ γίνῃς νοικοκύρης!*

Ἡ πρώτη φράσις λέγεται συμβουλευτικῶς εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀταξίας ἢ ἀφροσύνης. Συνήθως προστίθεται καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στίχου.³

— *Δάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνὰ κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια,
λάμπουν καὶ τ' ἀλαφρὰ σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων.*

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 49, στ. 1.

² Αὐτόθι, ἀρ. 22, 1.

³ Αὐτόθι, ἀρ. 25, 1.

Ἐνῷ ὁ πρῶτος στίχος εἶναι ἐπαρκὴς καὶ αὐτοτελής διὰ τὴν περιγραφὴν τῆς φύσεως, συνήθως ἔρχεται εἰς τὸ στόμα, ὡς πλατυσμός, καὶ ὁ δευτερός στίχος.¹

— Καβάλλα πᾶν* στήν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε!...

καβάλλα παίρν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.

Ὁ πρῶτος στίχος λέγεται παροιμιωδῶς διὰ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ αὐταρχικούς· ὁ δευτερός, γνωστός ἐπίσης, προστίθεται διὰ νὰ ἐπιτείνῃ τὴν προηγουμένην περιγραφὴν.²

— Προξεντιάδες ἤρθανε!... ἀπὸ τῆ Βαβυλώνα!

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἀφίξεως προξενητοῦ φέρει εἰς τὸν νοῦν στίχον τοῦ γνωστοῦ ὅσματος «τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ». Ἀλλὰ κάποτε λέγεται δλόκληρος ὁ στίχος παροιμιωδῶς, ἐπὶ περιζητήτου νύμφης, ὁπότε εἶναι δυνατὸν νὰ προστεθῇ μὲ πλατυσμὸν καὶ ὁ ἐπόμενος στίχος.

νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.³

— Ἡ ἀγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινότητα,

θέλει λαγοῦ περπατησιά, πουλιοῦ γρηγοράση.

Γνωμικὴ παροιμία, αὐτοτελής μὲν ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ, συμπληρουμένη ὁμως

καὶ μὲ τὸν δευτέρον.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. ἑ. σ. 157, 158).

— Ἀλησμονιῶνται κ' οἱ φιλιές, ξεχνῶνται κ' οἱ ἀγάπες

στὸ δρόμον ἀνταμώνονται σὰν ξένοι ἀν' ἀπατάτες.

Ὁμοίως γνωμικὴ παροιμία, συμπληρουμένη ὅπως καὶ εἰς τὸ δίστιχον.⁴

— Γιά ἰδὲς καιρὸν ποὺ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ (σέ, τόν) πάρῃ!...

τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάζει ἡ γῆς χορτάρια.

Δίστιχον ἀπὸ μοιρολόγι, τὸ ὅποιον ἔγινε γνωστότερον μὲ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον. Ἐπαναλαμβάνεται παροιμιωδῶς συνήθως ὁ α' στίχος, ἀκολουθεῖ δέ, ὡς πλατυσμός, καὶ ὁ β'.⁵

— Τρῶτε καὶ πίνετε ἄρχοντες!... κ' ἐγὼ νὰ σᾶς δηγοῦμαι.⁶

Ἡ ἀρχικὴ φράσις λέγεται ἐν χαιρετισμῷ, ὅταν κάποιος εἰσέρχεται εἰς συμπόσιον ἢ συνεστίασιν. Ἡ ἐπομένη προστίθεται πλατυαστικῶς, κάποτε δὲ καὶ ἐν παρωδίᾳ:... κ' ἐγὼ νὰ σᾶς κοιτάζω ἢ ἀστειότερον: νὰ κάτση στὸ λαιμό σας!

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Ἑκλογαί, ἀρ. 64, 1-2.

² Αὐτ. στ. 7-8.

³ Αὐτ. ἀρ. 92, 6-7.

⁴ Αὐτ., ἀρ. 135, η'.

⁵ Αὐτ., ἀρ. 212, στ. 1-2.

⁶ Αὐτ., ἀρ. 215, στ. 1.

II. ΟΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΟΙ ΠΛΑΤΥΣΜΟΙ

Προβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κυρίως παροιμιακῶν πλατυσμῶν, οἵτινες ἀνεπτύχθησαν αὐτοτελῶς καὶ ἀσχέτως πρὸς ἄλλα φιλογικὰ κείμενα. Ἀπὸ τὰς ὁμοιότητος καὶ τὰς ἀντιθέσεις τῶν ἐννοιῶν ὁδηγεῖται ὁ λαὸς νὰ συνθέσῃ τὸ ὅλον κείμενον τῆς παροιμίας ἢ νὰ τὸ ἐπαυξήσῃ, ἀκολουθῶν ἄλλοτε τὸν στιχουργικὸν ρυθμὸν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν (ρίμαν), ἄλλοτε τὴν συνειρμικὴν διατύπωσιν τοῦ ἰδίου λόγου.

Α' Πλατυσμοὶ ἐξ ἀναπλάσεως ὁμοίων καὶ ἀντιθέτων ἐννοιῶν.

α') Πλατυσμοὶ καθ' ὁμοιότητα.

1. Παράλληλοι καὶ ἀντίστοιχοι.

1. ἝΑνθρωπος ἄνθρωπον μοιάζει

καὶ τὸ πρᾶμα τοῦ πρᾶμάτου.

(Δ. Α. ἀρ. 438, σ. 11, Κεφαλληνία).

2. ἝΑπὸ τῆς συκιάς τὸ γάλα καὶ ἅπ' ἀμυγδαλῆς ζουμί.

(Δ. Α. ἀρ. 1421, σ. 458, Ἀχαρνίς, Δ. Κουκόπουλος)

3. Βγάζει ἀπὸ τῆς μύτης ξύγκο

καὶ ἀπ' τοῦ τοῖπουρο στελιάρι.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. μῦθα 3, Χίος).

4. Βλέπει ὁ γύφτος στ' ὄνειρό του

κάρβουνα, σφυριά καὶ ἀμόνια.

βλέπει κ' ἡ Τριανταφυλλιά

πὺς κοιμώμαστε ἀγκαλιά.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὄνειρο 5, Κεφαλληνία)

5. Δὲν πιστεύει ὁ χορτάτος τοῦ νηστικοῦ, καὶ ὁ καβαλλάρης τοῦ πεζοῦ.

(Δ. Α. ἀρ. 489, σ. 612, Γορτυνία)

6. Εἶδεν τὸν οὐρανὸν σποντύλ', καὶ τὴν (γ)ῆν χαμαιλέτεν.

(Ἄρχ. Πόντου, τόμ. Θ', σ. 70, 102, Σταυρίν)

7. Εἶσαι νοικοκύρης καὶ παραβοκύρης.

(Κεφαλληνία)

8. ἝΕξανόστησες, κερά μου,

σὰν τοῦ Μάρτη τὸ ραπάνι,

σὰν τοῦ Μάη τὸ σέλινο.

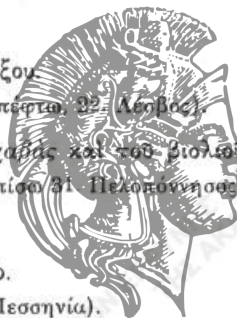
Συλλ. Βάρνερ, Μάρτης 1. (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 85)

¹ Ἡ παραπομπὴ γίνεται εἰς τὴν πλατυνθεῖσαν παροιμίαν μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τῆς (ἀρχικῆς φράσεως) εἶναι κοινότερον εἰς τὴν ἐλληνικὴν παροιμιολογίαν.

9. "Ἡλιος καὶ βροχή,
παντρεύονται οἱ φτωχοί·
ἥλιος καὶ φεγγάρι,
παντρεύονται οἱ γαῖδάροι·
ἥλιος καὶ χιόνι,
παντρεύονται οἱ ἀρχόντοι.
(Λ. Α. ἀρ. 1101, σ. 57. Καστοριά)¹
10. Κ' ἡ φακὴ μαγέρεμα; κι ὁ Χασάνης Τοῦρκος;
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. φακὴ 18)
11. Κούφιο καρῦδι καὶ σάπιο ρόιδο.
(Λ. Α. ἀρ. 319, σ. 22. Ἕπειρος)
12. Λάδι βρέχει, κάστανα χιονίζει.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λάδι 20. Ἕπειρος)
13. Ὑμεῖς οἱ Βλάχοι,
ὅπως λάχη!
Ὑμεῖς οἱ Γραῖκοι
ὅπως πρέπει.
(εὐγενὴς ἀπάντησις τῶν φιλοξενουμένων).
(Λ. Α. 1465, 6. Ἀλμυρός Δ. Ποντικῆς)
14. Μὲ τ' ἀρνιὰ κουρεύεται, μὲ τὰ κατάρια παίζει.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. κουρεύω)
15. Νηστικός κομμάτια βλέπει, κι ὁ ξυπόλυτος τσαρούχια!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. νηστικός 6. Λακκοβίκια Ἀνατ. Μακεδονίας)
16. Ξέρει ὁ Βλάχος τί ἔναι ὁ σφόγγος,
κι ὁ Ρωμιὸς ἡ μαμαλίγκα;
(Γερ. Δρακίδου, Ροδιακά (1937, σ. 196)
17. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάῃ ἀπὸ φτωχὸ περὴφανο καὶ ἀπὸ γέρο πόρνο·
ἀπὸ φαγᾶ κεραστὴ
καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα τὴν κακὴ.
(Ν. Ἰ. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της, ἐν Πύργῳ 1902, σ. 227).
18. Ὅλοι οἱ χοῖροι μιὰ γενιά, κ' οἱ ψύλλοι μιὰ κουβέντα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Γ', σ. 533, 15. Κεφαλληνία)

¹ Περὶ τῆς παροιμίας ταύτης καὶ τῶν εἰς ἄλλους λαοὺς παραλλαγῶν της, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἐπίσης ὁμοίους πλατυσμούς, ἔχει πραγματευθῇ ὁ Φινλανδὸς Matti Kuusi εἰς τὴν ἐκτενὴ μελέτην του «Regen bei Sonnenschein» (F. F. Commun., τόμ. LXIX, ἀρ. 171, Helsinki 1957).

19. Ὁ λόγος τρῦπα δὲν κάνει
καὶ λάκκο δὲ σκάφτει.
(*Ι. Βενιζέλος*, σ. 194, 246)
20. Ὁ λύκος μπῆκε στ' ἄντερα κ' ἡ ἄλεπού στὰ σκώτια.
(*Αὐτόθι*, 197, 276)
21. Ὁ παπὰς, παπὰ δὲ θέλει
κι ὁ γιατρὸς γιατρὸ δὲ θέλει
κ' ἡ μαμμὴ μαμμὴ δὲ θέλει.
(*Λ. Α. ἀρ. 883, 450. Λακωνία*).
22. Ὁ, τι πάρη ἡ νύφη στὸ θρονί, κ' ἡ λεχώννα στὸ στρωσίδι.
(*Λ. Α. ἀρ. 662, 56. Ἀρκαδία*).
Ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔθιμον τῶν δώρων, πρὸς μὲν τὴν νύμφην,
ὅταν κάθεται ἐπισήμως εἰς τὸν παστὸν, πρὸς δὲ τὴν λεχώ, ἐφ' ὅσον εἶναι
κλινήρης.
23. Πέσε πίτια, γὰ σὲ φάω
τσι κουλλίκα γὰ σ' ἀρπάξου.
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Π. λ. περὶ 22. Λεσβός).
24. Πῶς εἶν' ἡς λύρας ὁ χάρις καὶ τοῦ βιοτήτος ἡ ἀντάρα.
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Π. λ. πύξω 31. Πελοπόννησος).
25. Πολλὰ ξύλα στὸ λόγγο·
πολλὲς πέτρες στὸ δρόμο.
(*Λ. Α. ἀρ. 883, 549. Μεσσηνία*).
26. Σὰν ἡ Σούλτω μὲ τὴν ὀκνά
κ' ἡ Χαΐδω μὲ τὰ φρύδια.
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Π. λ. ὀκνά, 2).
27. Τὰ προγόνια
εἶν' περόνια
τ' ἀνιψίδια
ἀπονιψίδια!
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Π. λ. προγόνοι 5. Στερεὰ Ἑλλάς).
28. Τὸ κρεμμύδι τὸ ταχὺ
κάνει τ' ἄντερο παχὺ
καὶ τὸ σκόρδο τὴν ἡμέρα
δίνει τῆς καρδιᾶς ἀγέρα.
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Π. λ. κρεμμύδι, 1. Χίος).
29. Τὸ πρῶτο μου στεφάνι (=παντρειά, γάμος)
στὸν κόσμον δὲν ἐφάνη

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

κ' ἡ πρώτη μου ἀρραβώνα

δὲν ἐφάνη στὸν αἰῶνα.

(Λ. Α. ἀρ. 883 658. Λακωνία).

30. Φάε λάδι

κ' ἔλα βράδυν'

φάε βούτυρο

κ' ἔλα κούτσουρο.

(Λ. Α. ἀρ. 330, 1725).

Ἐνδιαφέρουσα περιπτώσεις εἶναι ἐκεῖνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ παράλληλος πλα-
τυσμός γίνεται δι' ἑτέρας γνωστῆς παροιμίας ἢ παροιμιώδους φράσεως:

31. Ἀγάλι ἀγάλια πὰς μακρυά, ρωτώντας εἰς τὴν Πόλην.

(Λ. Α. ἀρ. 219, 38. Κάρπαθος).

32. Ἀδηλα καὶ κρύφια

κ' ἕνας Θεὸς τὰ ξέρει!

(Λ. Α. ἀρ. 527, 3. Ἡπειρος, Χρ. Χρηστοθασίλης).

33. Αὐτὰ εἶν' τὰ λόγια τῆς κυρ-Γιαννακισσῆς

καὶ τὰ κουμπιὰ τῆς κυρ-Ἀλεξάνδρας

(Λ. Α. ἀρ. 763, 234. Καλαβρυτι).

34. Ἐχεις γρόσια; ἔχεις γλῶσσα

ἔχεις φλωριά; ἔχεις θωριά.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 168, ἀρ. 10. Μήλος).

35. Λέει καὶ ξελέει, γράφει καὶ ξεγράφει.

(Λ. Α. ἀρ. 489, 587. Γορτυνία).

36. Ξύλα κούτσουρα, δανλιὰ καμένα

κ' ἡ ἄλεπού στὸ μεῖντάνι.

(Λ. Α. ἀρ. 883, 417. Θεσσαλία).

37. Ὁ λύκος πασιτρομὰ δὲ φκειάνει κι ὁ σκύλος σκαλτσοδέτα.

(Λ. Α. ἀρ. 883, 449. Λακωνία)

38. Ὁ λωλὸς μὲ τὰ θυμᾶται χαίρεται καὶ μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. θυμοῦμαι 8 (24) Χίος).

39. Ὁξω νοῦς καὶ πέρα βρέχει!

(Λ. Α. ἀρ. 441, 105. Κρήτη).

40. Ὅ,τι μέλει, δὲν ξεμέλει, κι ὅ,τι γράφει, δὲν ξεγράφει.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. μέλει, 9).

41. Τὸ πείσμα βγάζει προῆσμα, καὶ τὸ γινάτι μάτι.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. πείσμα, 8).

42. Τοῦ λωλοῦ ὄλα του λωλά, κι ὁ γάμος τὴν Τετράδην.

(Λ. Α. ἀρ. 432, 52. Κάρυστος).

2. Παρομοιωτικοί.

Οἱ πλατυσμοὶ ἐκ παρομοιώσεως εἶναι συχνοὶ ἀλλὰ παρουσιάζονται ὑπὸ ποιηκίλας μορφᾶς συγχεόμενοι κάποτε πρὸς ἄλλας περιπτώσεις.

1. Ἀγάλια ἀγάλια γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι

κ' ἐκείνη ποὺ σοῦ τσούνευε, μεθαύριο σὲ θέλει.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', σ. 139, ἀρ. 3. Πάρος).

Ὁ Πολίτης παρατηρεῖ ὅτι «διὰ τῆς προσθήκης τοῦ δευτέρου στίχου μερικεύεται ἡ παροιμία τοῦ πρώτου». Ἡ προσθήκη δηλαδή αὕτη εἶναι πλατυσμός ἐπὶ τὸ μερικώτερον καὶ ἐνέχει τὴν παρομοίωσιν: Ὅπως ἡ ἀγουρίδα γίνεται ἀγάλια ἀγάλια μέλι, ἔτσι καὶ ἡ δύσκολη ἐρωμένη σιγὰ σιγὰ μεταβάλλει γνώμην.

2. Ἄλλοῦ τὰ κακκαρίσματα κι ἄλλοῦ γεννοῦν οἱ κότιες,

ἄλλη φιλεῖ τὸν ἀγαπῶ κ' ἐγὼ μετρῶ τίς μπόττες!

(Ν. Γ. Πολίτου Παροιμ. Α', σ. 582, ἀρ. 40. Θήρα).

Ὅμοιος ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ Πολίτης, ὅτι «διὰ τοῦ δευτέρου στίχου εἰδικεύεται ἡ παροιμία, μεταβάλλεται δὲ εἰς κομπωτικὸν δίστιχον». Εἶναι πλατυσμός παρομοιωτικός.

3. Γάδαρος εἶν' ὁ γάδαρος, ἀπὸ πορὴ καὶ σέλλα

κ' ἡ γὰρ κι ἂν θυφρίζεται, δὲν γίνεται κοπέλλα.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 326, 7).

Παρατηρεῖ καὶ ἐδῶ ὁ Πολίτης, ὅτι «προστίθεται ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ μία τῶν εἰδικωτέρων περιπτώσεων τῆς χρήσεως τῆς παροιμίας». Ὁ πλατυσμός ὁμως εἶναι παρομοιωτικός καὶ σημαίνει ὅτι, ὅπως ὁ γάδαρος κτλ..., ἔτσι κ' ἡ γριά...

4. Ἐχει τὸ σκυλὶ Τετράδη κι ὁ κακὸς συνειδηση;

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Τετράδη 2. Γορτυνία).

5. Κάθε τρυπα τὸ καρφί της· κι ὁ λόγος τὸν ἀντίλογό του.

(Α. Α. ἀρ. 219, 47. Κάρπαθος).

6. Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τῆ Σαρακοστή καὶ τὸ χαλάζι ἀπὸ τ' ἀμπέλια τὰ Λαγκαδινά;

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λείπω 24. Γορτυνία).

7. Ὁ λύκος γερνώντας γίνεται μασκαρὰς τῶν σκυλιῶνε,

κι ὁ ἄνθρωπος τῶν παιδιῶνε.

(«Ἀγροτικὸς κόσμος», Φεβρ. 1937. Ἡλεία).

8. Ὅμοιος τὸν ὁμοιον ἀγαπᾷ κ' ἡ γάτα τὸ ποντίκι.

(Ἱ. Βενιζέλος, σ. 198, 305).

Ἡ ἐλευθερία τοῦ πλατυσμοῦ ὁδηγεῖ καὶ εἰς ἄλλα συμπληρώματα τῆς ὥς ἄνω παροιμίας, οἷα τὰ:... κ' ἡ κοπριά τὰ λάχανα... ψεύτης τὸν ψεύτη θέλει... Εἰς μίαν δὲ ἐκ Κρήτης παραλλαγὴν ὁ πλατυσμός εἶναι τριπλοῦς:

“Ομοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ, κοπέλι τὸ κοπέλι
 κι ὁ ἄρχοντας τὸν ἄρχοντα καὶ ἡ κοπριά τ’ ἀμπέλι.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὅμοιος 11).

9. Πότε Μάης, πότε λουλούδια, πότε ἔγὼ [ὁ] φτωχὸς γυναῖκα;
 (Συλλ. Βάρνερ, Μάης 1. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β’, σ. 83).

10. Στάλα μὲ στάλα τὸ νερὸ τὸ μάρμαρο τρυπᾷ το·
 τὸ πρᾶμα π’ ἀγαπᾷ κανεὶς γυρίζει καὶ μισᾷ το.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. νερὸ 56. Θήρα).

11. Τὰ λόγια γυρίζουν τὸν ἄνθρωπο κι ὁ ἀέρας τὸ νερό.
 (Ι. Βενιζέλος, σ. 289, 85).

12. Τ’ ἀρκούδι νηστικὸ δὲ χορεύει
 κ’ ἡ Μαρία νηστικὰ δὲ δουλεύει.
 (Λ. Ἀ. ἀρ. 1148, 125 Μ. Λιουδάκη, Βιθυνία).

Ἐνδιαφέρει μία προτρέχουσα μορφή παρομοιωτικῶν πλατυσμῶν, τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν *προπλατυσμοὺς*. Ἐκ ταύτην, διὰ λόγους στιχουργικῆς ὁμοιοκαταληξίας (ρίμας), προτάσσεται στίχος προχείρου συνθέσεως καὶ ἀκολουθεῖ ἡ οὐσιαστικὴ παροιμία, ἣτις οὕτω ἐξημεριάζει ὁριστικῶν.

13. Ἀπὸ τὰ χεῖλη πηγαδιοῦ δὲ λείπει ἡ προσινάδα,
 ἀγάπη χωρὶς πείσματα δὲν ἔχει νοσημάδα.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α’, σ. 154, 8. Θήρα).

Ὁ Ν. Πολίτης δέχεται ἐπίσης ὅτι ὁ πρῶτος στίχος ἀποτελεῖ πλατυσμὸν καὶ παρομοίωσιν: «Ἡ παροιμία διεπλατύνθη διὰ τῆς προσθήκης τοῦ πρώτου στίχου, πρὸς ἐμφαντικὴν βεβαίωσιν. Ὡς εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδέποτε στεροῦνται χλόης τὰ χεῖλη πηγαδιοῦ, οὕτω καὶ ὅτι ἀναγκαῖον ἄρτουμα τοῦ ἔρωτος εἶναι τὰ πείσματα*.

14. Ἀπὸ τῆ γῆς βγαίνει νερὸ κι ἀπ’ τὴν ἐλιά τὸ λάδι
 κι ἀπὸ τῆ μάννα τὴν καλὴ βγαίνει τὸ παλληκάρι.
 (Λ. Α. ἀρ. 489, 427. Γορτυνία. Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 121, στ. 1-2).

15. Ἡ θάλασσα εἶναι ταπεινὴ κι ὁ ἀέρας τὴν ταράζει,
 ἡ μάννα κάνει τὸ παιδὶ κι ὁ ξένος τ’ ἀγκαλιάζει.
 (Κεφαλληνία).

16. Ἡ πρώτη μέρα τῶν Φωτῶν εἶναι ὅπου φωτίζει,
 ὁ ὕστερος μετανοιωμὸς τίποτε δὲν ἀξίζει.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὕστερος, 11).

17. Ὁ κουλιανὸς ἀγάπησε κουρούνας θυγατέρα,
 κατὰ τὴ νύφη κι ὁ γαμπρὸς εἶναι κ’ ἡ συμπεθέρα.
 (Γ. Καζαβῆ, Νισύρου Λαογραφικά, Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 160, 249).

18. "Ολα τὰ δέντρα δέντρα 'ναι, μὰ ἡ ἐλιά ἐλιά 'ναι
 κι ἀπ' ἄνθρωπο ὡς ἄνθρωπο μεγάλη διαφορά 'ναι¹.
 (Αὐτόθι, σ. 160, 251).

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν στιχουργικῶν γενικῶς προπλατυσμῶν, (οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι πάντοτε παρομοιωτικοί), ὑπάγονται καὶ οἱ ἀλφάβητικοὶ ἢ ἀριθμητικοὶ προπλατυσμοί, οἵτινες συνοδεύουν ὁμοιοκαταληκτικῶς μίαν παροιμίαν ἢ φράσιν.

19. "Αλφα βῆτα καὶ μιὰ γιώτα
 ποῦ 'ν' τὰ νιάτα πού 'χα πρῶτα ;
 (Λ. Α. ἀρ. 494, σ. 245. Μακεδονία).

20. Τέσσερα καὶ πέντ' ἐννιά,
 ἄδειασέ μας τὴ γωνιά.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 291, 10).

Διὰ τὴν παροιμίαν ταύτην ὁ Ν. Πολίτης σημειώνει: «Παιγνιωδῶς καὶ χάριν τοῦ ὁμοιοτελεύτου προσετέθη ὁ οὐδὲν λέγων πρῶτος στίχος».

21. Τρεῖς ἑπτὰ εἰκοσιένα,
 φάε ξού, δῶ³ μου κ' ἐμένα.
 ("Ἐπτάνησος).

8. Πλατυσμοὶ κατ' ἀντίθεσιν.

1. Ἀντιθετικοὶ ἰδιότητες
 1. "Αδειο σακκὶ δὲ στέκεται, γεμάτο δὲ λυγαί.

("Ἐπετ. τῶν Βουρβούρων, τόμ. Β' (1925-26) σ. 150, ὅπου ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία, ὅτι ὁ νηστικός δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ, ἀλλὰ ὁμοίως καὶ ὁ παραχορτασμένος. 'Ο πλατυσμός ὁμως προσετέθη κατ' ἀντίθεσιν).

2. "Αν εἶναι μῆλο, θὰ μυρίσῃ
 κι ἂν εἶναι γουμαράγκαθο, θ' ἀγκαθίσῃ.
 (Λ. Α. ἀρ. 1141 συλλ. 'Α. Τζαρτζάνου, Τίρναβος).

¹ Παρομοιωτικὸς προπλατυσμός εἶναι προφανῶς καὶ ὁ πρῶτος στίχος διστίχου τοῦ 15ου ἢ 16ου αἰῶνος, τοῦ ὁποίου ὁ δεῦτερος συνιστᾷ παροιμίαν :

'Απὸ πηγῇ κι ἄλλῃ πηγῇ, κι ἀπὸ πηγῇ πηγάζει,
 κι ἀπὸ παλιὰ φιλήματα πάλι καινούρι' ἀγάπη.

(H. Pernot, Chansons populaires grecques des XV et XVI siècles, Paris 1931, σελ. 88, 119). Τὸ θέμα τῆς παρομοιώσεως εἰς τὰ διστίχα, εἰς τὰ ὅποια αὕτη ἐμφανίζεται συχνότατη, εἶναι γενικώτερον καὶ περιλαμβάνεται ἐπίσης εἰς τὴν λογοτεχνικὴν μελέτην τῆς λαϊκῆς στιχουργίας. (Βλ. Dim. Pétropoulos, La comparaison dans la chanson populaire grecque, Athènes, 1954, ὅπου καὶ βιβλιογραφία). Ἡ εἰδικὴ ὁμως περίπτωσις τοῦ προπλατυσμοῦ ἢ τῆς προτασσομένης ὁμοιοκαταληξίας, ἡ ἀφορῶσα εἰς τὰς παροιμίας, δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης προσοχῆς εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐργασίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

3. Ἄ(ν)θρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητον·

ἄ(ν)θρωπος γραμματισμένος, γάιδαρος ξετελεμένος.

(Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκι, Συμβολή στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης,
Ἀθήνα 1949, σ. 125).

4. Ἄνοιξε τὸ ξερό... κ' ἔβγαλα χλωρό.

(Λ. Α. ἀρ. 360, 175, Θράκη. Δι' ὅσους θέτουν ἄνθος εἰς τὸ αὐτί των).

5. Ἀπὸ σιγαλὸ ποτάμι νὰ φοβᾶσαι κι ὄχι ἀπὸ φουρτουναίρικο!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ποταμός 4. Δημητσάνα).

6. Ἀπού' χει τὴν ἀπομονή, τρώει τὴ νύχτα ψάρι·

μ' ἀπού' χει τὴ λιγοψυχιά, δὲν τὸ θωρεῖ ποῦ πάει.

(Λ. Α. ἀρ. 433, 137. Κρήτη). Ὁ πρῶτος στίχος φέρεται μόνος
ὡς παροιμία ἐν Κύπρῳ. Λ. Α. ἀρ. 347, 50).

7. Ἀφύσικος φορεῖ βρακί,

καὶ τοῦ φαίνεται μακρὺ·

τὸ φόρεσε κι ὁ φυσικός

καὶ τοῦ φάνηκε κοντό.

(Λ. Α. ἀρ. 337, 101 Κεφαλληνία).

8. Γάλα γυφτετὸ / (ζητηθὲν)

πικρὸ σὰ γαϊτρικό·

Γάλα φερτὸ (=προσφερθὲν)

γλυκὸ ζαχαρωτό·

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 250, 1α Γορτυνία).

9. Ἡ ἀλήθειαι ἔναι μαλῶτρα

κ' ἡ ψευτιά λιγοχαροῦσα.

(Λ. Α. ἀρ. 431, 69. Κάρπαθος).

10. Ἡ παντρεῖα εἶναι σκλαβιά, ἡ ἀνυπαντρεῖα σκουλήκι.

(Λ. Α. ἀρ. 330, 672).

11. Ἡ παπὰς-παπὰς

ἢ ζευγάς-ζευγάς·

ἢ καθάριος μυλωνάς!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. παπὰς 109. Καλάβρυτα).

12. Καινούργιο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω;

Παλιό μου παλιοκόσκινο, καὶ ποῦ νὰ σὲ πετάξω;

(Κεφαλληνία)

13. Μεγάλον καράβι, μεγάλη φουρτούνα·

μικρὸν καράβι, μικρὴ φουρτούνα!

(Λ. Α. ἀρ. 671, 16. Καστελλόριζον).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

14. Μικρὸς εἶσαι κι ὅ,τι πῆς, πεντάρα δὲν ἀξίζει·
μεγάλος εἶσαι κι ὅ,τι πῆς, βασίλειο ἀξίζει.
(Λ. Α. ἀρ. 883, 383. Λακωνία).
15. Ὁ ἄσπρος μὲ τὸν κόκκινο, ἥλιος μὲ τὸ φεγγάρι·
κι ὁ μαῦρος μὲ τὸν κόκκινο, ἡ στια μὲ τὸ τηγάνι!
(Συλλ. Βάρνερ, λ. ἄσπρος 2. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Β', σ. 41).
16. Ὁ λωβὸς ἄντρας αὐτάς,
ὁ λωβότερος χειλάς·
ὁ καλὸς ἄντρας μυτάς,
ὁ καλύτερος δοντάς!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 239, 68. Γορτυνία).
17. Ὁ Νάχας καὶ ὁ Ναύρας πέθαναν·
ὁ Δουλεψενακάμης ζῇ καὶ βασιλεύει.¹
(Νεοελλ. Ἀνάλ. Παρνασσού, τόμ. Α' (1850) σ. 184. Χίος).
18. Ὅποιος ἔχει καλὴ γυναῖκα, στὴ χαρὰ τῆς μὴν πηγαίνῃ·
τὴ χαρὰ τὴν ἔχει σιὸ σπιτί.
Ὅποιος ἔχει κακὴ γυναῖκα, στὸ νεκρὸ τῆς μὴν πηγαίνῃ·
τὸ νεκρὸ τὸν ἔχει σιὸ σπιτί.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 232, 94. Σαλαμίνα. Πρβλ. καὶ σ. 233, 94α).
19. Ὅσες κουροῦνες γαλανές,
τόσες μητρινιές καλές·
κι ὅσες κουροῦνες μαῦρες,
τόσες καλές μαννάδες!
(Λ. Α. ἀρ. 1161 Δ', 6. Κρήτη).
20. Πόση γνώση κρύβει ἡ κάππα;
πόσες τρέλλες κρύβ' ἡ γοῦννα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 72, 31. Ἀθήναι).
21. Πρώιμο ἄρνι, μαλλὶ καὶ κέρατο·
ἔψιμο ἄρνι, οὔτε μαλλὶ οὔτε κέρατο!
(Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, ἀρ. 134).
22. Τὸ μακρὸν τσαὶ τὸ φαρδὸν
ντρέπεται νὰ ξεσκιστῇ·

¹ Παραλλαγὰς τῆς ἄνω παροιμίας μετὰ τῶν πλατυσμῶν αὐτῆς βλέπε εἰς μελέτην μου: «Εἰκόνες καὶ προσωποποιήσεις γιὰ τὸ ἀβέβαιο στὶς κυπριακὰς καὶ τὶς ἄλλες ἐλληνικὰς παροιμίες». Κυπρ. Γράμμ., τόμ. ΚΑ', Λευκωσία 1956, σ. 169-170.

τὸ στενὸν τσαλὶ τὸ κοντὸ
ντρέπεται νὰ 'ναι γερόι
(Λ. Α. ἀρ. 675, 359. Μεγίστη (Καστελλόριζον).

23. Τοῦ νοικοκυροῦ τὸ μάτι
κοπριά 'ναι στὸ χωράφι
καὶ τοῦ ξένου 'ναι φωτιά!
(Λαογρ., τόμ. IB' σ. 127, Ρόδος. Συλλ. 'Α. Βρόντη).

2. Ἀντιθετικοὶ σχέσεων καὶ ἐνεργειῶν.

1. Ἄλλοι κλαῖν' καὶ ἄλλοι 'ελοῦσι (=γελοῦσι)
καὶ ἄλλοι τρῶν' καὶ ἄλλοι πεινοῦσι·
καὶ ἄλλοι ἐπὰ καρτσολοοῦσι (=ἤσυχαι πλέκουν κάλτσα).
(Νάξος· ἀνακ. Διαλεκτῆς Ζευγώλη-Γλέζου).

2. Ἄν ζητᾷς καὶ δίδουσί σε,
ἄλλην τέχνη μὴ μαθαίνης·
καὶ ἂν ζητᾷς καὶ δὲν σὲ δίδουν,
ἄλλην ἐντροπὴν δὲν θέλεις.
(Συλλ. Βάρνακ λ. ζητῶ 1. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β, σ. 61).

3. Ἄντρα θέλω, τώρα θέλω,
σὰν γεράσω, δὲν τὸν θέλω.
(Λ. Α. ἀρ. 410)

4. Ἀπού 'χει μοῖρα, γεννᾷ καὶ ὁ πετεινὸς του·
καὶ ἀπού δὲν ἔχει, ψοφᾷ καὶ ὁ γαῖδαρός του.
(Εἰρ. Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, 'Αθ. 1938, σ. 209, 24).

5. Ἡ πέτρα στὸν τόπο της εἶναι βαρειά· ἔξω γίνεται 'λαφριά καὶ κυλάει.
(Θράκη· σημειώσεις Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῆ).

6. Καλῶς τηνε τὴ συφορὰ καὶ ἂν ἔλθῃ μοναχὴ της,
μὴν ἔλθῃ μὲ τὸν ἄντρα της καὶ μὲ τὴν ἀδελφὴ της.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. συφορὰ 3. Ζάκυνθος).

7. Κάνει τὸν κουφὸ καὶ ὅπου τ' ἄρῃσει, ἀκούει.
(Λ. Α. ἀρ. 3, 504. Πάτραι).

8. Κάψα, λάβρα, νοικοκύρη,
νὰ πουλήσωμε τὸ στρῶμα·
κρύο ζάλη, νοικοκύρη,
ν' ἀγοράσωμε τὸ στρῶμα.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. πουλῶ. Λευκάς).

9. *Κρύο, κρύο,
καιρός για δύο·
καὶ μοναχός, κουβάρι!*
(Νάξος· σημ. Διαλεκτῆς Ζευγώλη-Γλέξου).
10. *Μπαίνει τὸ Τριῶδι;
βγαίνει τοῦ παπᾶ τὸ δόντι·
μπαίνει τὸ Πεντηκοστάρι;
γίνετ' ὁ παπὰς λιοντάρι!*
(Ν. Ἰ. Λάσκαρι, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της, σ. 200).
11. *Νύμφη τοῦ Χριστοῦ.
καὶ ὄχι τοῦ παστοῦ. (ὁ γαμήλιος παστός).
(Λ. Α. ἀρ. 1512, σ. 241. Κρήτη).*
12. *Ὅπ' ἔχει μοῖρα, ἃς κάθεται καὶ ριζικό, ἃς κοιμᾶται·
καὶ ὅπ' εἶναι κακορριζικός, ἃς κλαῖν καὶ ἃς λυπᾶται.
(Λ. Α. ἀρ. 1423, σ. 31. Ζάκυνθος).*
13. *Ὅπου κρατεῖ, καλὰ κρατεῖ
καὶ ὁ πῆχας ἃς γυρεύη.
(Δ. Λουκάτος, Κεφαλονίτικα γινώμια, ἀρ. 1328).*
14. *Σ' ἔχω χάρη, κάβουρα,
νὰ [πηδᾷς] σὰ κάρβουνα·
ἂν εἶναι γιὰ τὸν ποταμό,
τόνε πηδῶ κ' ἐγώ!
(Λ. Α. ἀρ. 702, σ. 136. Σμύρνη).*
15. *Συμπεθέροι καὶ συντέκνοι,
ὅ,τι φᾶν' τὸν πρῶτο χρόνο·
κ' ὕστερ' ἀντεροσφάζονται καὶ τοὶ κρατεῖ καὶ πόνος.
Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. συμπέθερος 8. Κρήτη).*
16. *Τὸ ζουρλὸ καὶ τὸ χωριάτη
ξένοι πόνοι τὸν γηράζουν·
κ' οἱ δικοὶ του μαραγγιάζουν.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ξένος 190. Σιάτιστα).*
17. *Φόρτισα ἥλιος, φόρτισα ἀέρας·
κάτω ἥλιος, κάτω ἀέρας!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 342, 25. Κυνουρία [μετεωρολογική]).*

Περὶ τὴν δύσιν ὁ ἄνεμος γίνεται ἀσθενέστερος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ
ἡλίου ἦτο ἰσχυρότερος.

18. Ψάρια στὸ γιαλὸ,
 ὅσα θέλεις σοῦ πουλῶν
 ψάρια ὅμως στὴ στεριά
 θὰ στὰ δώσω ἀκριβά.
 (Λ. Α. ἀρ. 337, σ. 130. Κεφαλληνία).
3. Ἄποφατικοί. (Ἄπὸ τὴν κατάφασιν εἰς τὴν ἄρνησιν).
1. Ἄπὸ Μαρτιοῦ καλοκαιριοῦ, κι ἀπ' Αὐγουστο χειμῶνα
 μήτ' ὁ Μάρτης καλοκαῖρι, μήτ' ὁ Αὐγουστος χειμῶνας.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Μάρτης· κοινή).
2. Εἶναι κι ἄλλοι γάϊδαροι στὴν Πόλῃ δὲν εἶσαι μοναχός σου!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 336, 34. Μεσσηνία).
3. Ἐχεις γρόσα; ἔχεις γλῶσσα;
 δὲν ἔχεις γρόσα; μὴδὲ γλῶσσα.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 163, 14. Δέσβος).
4. Ἡ πίττα ἢ καλὴ περιμένει καλὸ μουσαφίρη
 ἂν μείνῃ γιὰ τὸ πρωί,
 θὰ τὴν φάῃ τὸ σκαλί.
 (Λεωτάνη Ἀρτης, 1957).
5. Ἡῦρε ἢ κορφὴ τὸν πάτο·
 δὲν πᾶσι ἄλλο παρακάτω!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. πάτος 1. Ἐπτανήσος).
6. Λίγα λόγια καὶ δεμένα,
 μὴ πολλὰ καὶ μπερδεμένα!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λόγος 57. Κεφαλληνία).
7. Νά 'ταν ἡ δουλειὰ καλὴ,
 τὴν ἀγάπα κι ὁ καδής·
 μόν' γιὰτὶ δὲν εἶν' καλὴ,
 δὲν τὴν ἀγαπᾷ κανεὶς.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 532, 44. Χίος).
8. Ὁ λόγος εἰς τὴν ὥραν του χίλια τσιτσίνια¹ ἀξίζει
 κι ἂ δὲν τὸν πῆς στὴν ὥρα του, τίποτας δὲν ἀξίζει.
 (Λ. Α. ἀρ. 1380 Β', σ. 194. Κρήτη).¹
9. Ὁ παπὰς δυὸ χέρια ἔχει μὲ τό 'να εὐλογάει, μὲ τ' ἄλλο παίρνει
 τρίτο χέρι δὲν ἔχει γιὰ νὰ δίνη!
 (Λ. Α. ἀρ. 34, 41. Ἀδριανούπολις).

¹ τσιτσίνια = τσεκίνια, χρήματα.

10. Ὅποιος μ' ἀγαπᾷ, μὲ κάνει καὶ κλαίω
 κι ὅποιος δὲν μ' ἀγαπᾷ, μὲ κάνει καὶ γελῶ.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. κλαίω 45. Ἀθῆναι).
11. Ὅποιος μίλησε, μετανόησε
 κι ὅποιος δὲ μίλησε, ποτὲ δὲ μετανόησε.
 (Λ. Α. ἀρ. 244, 6. Γορτυνία).
12. Ὅποιος μπορεῖ, κάνει ὅ,τι θέλει
 κι ὅποιος δὲ μπορεῖ, κάνει ὅ,τι δὲ θέλει.
 (Λ. Α. ἀρ. 3, σ. 735. Πάτρα).
13. Ὅσα δύνασαι νὰ βγάζης
 κι ἀπ' τὰ ἴδια νὰ ξοδιάζης
 νὰ μὴ βγάζης δύο-τρία
 καὶ ξοδιάζης δεκατρία!
 (Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Γ', Ἀθ. 1896.
 Παράρτημα, σελ. μστ')
14. Σὰν δὲν ἔχει ὁ μῆνας πρὸ
 βάλῃ στὸ κρασί νερό·
 κι ἂν ὁ μῆνας ἔχει πρὸ
 μὴ βάλῃ στὸ κρασί νερό.
 (Λ. Α. ἀρ. 24, 202, Αἶνος Θεοφάνη).
15. Τὸ μετὰξι θέλει τάξη
 κι ἄνθρωπος νὰ τὸ κοιτάξῃ
 κι ἂν δὲν τὸ καλοξετάξῃ,
 θέλει γιὰ νὰ τὸ πετάξῃ.
 (Ἰ. Πέτση, Συλλογὴ ἀνεκδ. δημοτ. ᾠσμ. Μακεδονίας, 1931, σ. 60).
16. Τὸν ξένον εἰς τὸ σπίτι σου γιὰ μάρτυρα τὸν ἔχεις·
 κι ὄχι γιὰ μάρτυρα σωστό, μόνο γιὰ ψωματάρη!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ξένος 182. Κρήτη).
4. Καταφατικοὶ (Ἀπὸ τὴν ἄρνησιν εἰς τὴν κατάφασιν).
1. Ἡ λωλιά σιὰ βουνὰ δὲ γυρίζει· μέσα σ' τσ' ἀνθρώποι εἶναι!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. μωρία 8. Κρήτη).
2. Μάης ἄβρεχος, μοῦστος ἄμειρος·
 Μάης βρεμένος, μοῦστος μετρημένος.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Μάης 68, κοινή).
3. Μὲ πορδὲς ἀβγά δὲ βάφονται· θέλουνε μπακάμι.
 (Λ. Α. ἀρ. 1422, σ. 356. Ἡπειρος).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

4. *Μήτε γλυκὺς καὶ φᾶσι σε, πρὶκὺς καὶ ρίζουσί σε*
συγκεραστὸς σὰν τὸ κρασί, νὰ σ' ἀγαπᾷ ὁ κόσμος!
(Λ. Α. ἀρ. 1105. Κρήτη).
5. *Ξέρει ἢ γίδα νὰ φάῃ χορτάρι; Ἀφήνει τὸ χορτάρι καὶ τρώει κλαδί.*
(Λ. Α. ἀρ. 188, σ. 27. Μακεδονία).
6. *Ὁ Θεὸς δὲν εἶν' Ἀρβανίτης!* Εἶναι δικαιοκρίτης!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Θεός).
7. *Οἱ ἄλλοι δὲν τρῶνε ἄχερον* ψωμί τρῶνε!
(Θρακικά, τόμ. ΙΣΤ', σελ. 205, Κ. Χουρμουζιάδης).
8. *Ὅποιος μῆνας ἔχει ρό,*
τὸ κρασί δίχως νερό
καὶ ὅποιος μῆνας χωρὶς ρό,
τὸ κρασί μὲ τὸ νερό.
(Λ. Α. ἀρ. 462, 198. Ρόδος)
9. *Τὸ γαϊδούρι δὲν τὸ καλοῦν στο γάμο, οὔτε γιὰ νὰ τραγουδήσῃ οὔτε γιὰ*
νὰ χορέψῃ· ἀλλὰ γιὰ νὰ κουβαλήσῃ νερό ἢ ξύλα.
(Λ. Α. ἀρ. 3, σ. 203. Πάτρα).
10. *Τοῦ Μπακοῦ τὰ σκοτεινά,*
τὰ τὰ ἰδῆς, μὴ φοβηθῆς·
καὶ ἂν τὰ ἰδῆς καὶ φοβηθῆς,
εὔρε τρῦπα νὰ κρυφθῆς.
(Λ. Α. ἀρ. 956, σ. 47. Λακωνία).

5. Ἀντιστροφικοὶ (ἢ κατ' ἀντιστροφήν).

1. *Ἀκριβαίνεις, λιγοστεύω*
λιγοστεύεις, ἀκριβαίνω.
(Κεφαλληνία)

Λέγεται διὰ τὴν ἀντίστροφον σχέσιν ἀκριβείας τῶν εἰδῶν καὶ ζητήσεως ἢ σπάνιος αὐτῶν καὶ ἀκριβείας. Ὅταν ἡ τιμὴ αὐξάνῃ, οἱ ἀγορασταὶ ἀραιώνουν· καὶ ὅταν τὸ εἶδος σπανίξῃ, οἱ ἀγορασταὶ πληρώνουν ἀκριβά.
(Περβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 416, 1).

2. *Ἀπὸ λύχρον ἀναμμένο*
θέλει ἀνάψεις τὸν σβημένο
μ' ἀπὸ λύχνονε σβημένο
δὲν ἀνάβεις ἀναμμένο.
(Λ. Α. ἀρ. 337, σ. 100. Κεφαλληνία).

Ὁ πλατυσμὸς ἀνήκει συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς «ἀποφατικούς». Ἀλλὰ ἡ ἀντιστροφή εἶναι πλήρης.

3. Ἀπὸ ρόδο βγαίνει ἀγκάθι,
κι ἀπ' ἀγκάθι βγαίνει ρόδο.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', σ. 254, 5. Ἡπειρος κ.ά.).

4. Ἀπὸ τῆ φράχτη στὸ κλαρί,
κι ἀπ' τὸ κλαρί στὴ φράχτη.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Β', σ. 374, 45. Ἐπτάνησος).

Λέγεται ἐπὶ περιορισμένων κινήσεων.

5. Ἀσχημο παιδί στὴν κούνια,
ἔμορφο παιδί στὴ ρούγα·
ἔμορφο παιδί στὴν κούνια,
ἄσχημο παιδί στὴ ρούγα.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. παιδί 20. Γορτυνία).

6. Εἶδες δόξα τὴν αὐγή;
κακωσύνη τὸ βραδύ·
εἶδες δόξα τὸ βραδύ;
καλωσύνη τὴν αὐγή.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 515, 2. Ἀθήναι).

Δόξα ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἱσις, τὸ σφαιρικὸν τόξον ἢ δόξαρι.

7. Ἐνας μῆνας θρέφει τοὺς ἑνδεκα
κ' οἱ ἑνδεκα τὸν ἕναν.
(Π. Ἀραβαντινοῦ, Παροιμιαστίριον, ἐκ Ἰωαννίνους 1863, σ. 146).

8. Ἐνας πατέρας μπορεῖ νὰ θρέψῃ δέκα παιδιά,
μὰ δέκα παιδιά δὲ μπορ' ἂ θρέψουν ἕναν πατέρα.
(Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, ἀρ. 454).

9. Κάνει τὴ νύχτα μέρα καὶ τὴ μέρα νύχτα.
(Κοινή).

10. Κυλάει ἡ πέτρα στ' ἄβγό; ἀλίμονο στ' ἄβγό·
κυλάει τ' ἄβγό στὴν πέτρα; ἀλίμονο στ' ἄβγό!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 610, 59, κοινή).

11. Νεκρὸν ἀνασταίνουνε, καὶ πεθαίνουνε ζωντανό!
(Γρ. Ξενοπούλου, Θέατρον Α', σ. 104. Ζάκυνθος).

Λέγεται διὰ λουλούδια μὲ μεθυστικὸν ἄρωμα.

12. Ὀλόρθο φεγγάρι, δίπλα караβοκύρης·
δίπλα φεγγάρι, δόρθος караβοκύρης.
(Κοινή).

Εἶναι ἡ γνωστὴ παροιμία τῶν ναυτικῶν, οἵτινες μαντεύουν τὰς προσεχεῖς καιρικὰς συνθήκας ἀπὸ τὴν θέσιν τὴν νέας σελήνης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

13. Ὁ Πέτρος εἶν' τοῦ Παύλου

κι ὁ Παῦλος εἶν' τοῦ Πέτρου.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 666, 21).

14. Ὅπου λείπει, περισσεύει

κι ὅπου περισσεύει, λείπει.

(Λ. Α. ἀρ. 319, σ. 29. Ἡπειρος).

15. Ὅσα φέρνει ἡ ὥρα, δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.

κι ὅσα φέρνει ὁ χρόνος, δὲν τὰ φέρνει ἡ ὥρα.

(Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 275, 730).

16. Ὅταν εἶχα γρόσι, δὲν εἶχα γνώση

τώρα πό' χω γνώση, δὲν ἔχω γρόσι!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 71, 27. Μεσσηνία).

17. Πέντε μῆνες, ἓνα γρόθο

πέντε γρόθους, ἓνα μῆνα!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 161, 4. Χίος).

Λέγεται διὰ τὰ σπαρτά, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου αὐξάνουν ἀποτόμως.

6. Ἐναντιωματικοὶ ἢ παραχωρητικοί.

Εἰς τοὺς πλατύσμοις τούτους αἰσθάνεται τοὺς στιγμῆς ἢ θέεις τῆς παροιμίας, διὰ νὰ δειχθῇ, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐναντίαν περιπτώσει τὸ ἀποτέλεσμα παραμένει.

1. Ἀπ' αὐτὸν κορῶνα 'κι γαστροῦται γὰ γαστροῦται πὰ 'κι πιάν' (= Ἀπ' αὐτὸν κουρούνα δὲν γαστρώνεται, ἀλλὰ κι ἂν γαστρωθῇ, δὲν πιάνει). Ἐπὶ φυλαργύρων.

(Ξ. Κ. Ἀκογλου, Λαογραφικά Κοτυώρων, Ἀθ. 1939, σ. 471, 21).

2. Εὐχὴ γονιοῦ ἀγόραζε καὶ σὰ βουνὰ περπάθει

καὶ τὰ βουνὰ νὰ σείνουνται κ' ἐσὺ νὰ μὴ φοβᾶσαι.

(= ἀκόμη καὶ ἂν σείωνται τὰ βουνά... Λ. Α. ἀρ. 2241, σ. 90. Κρήτη).

3. Ἡ κορῶνα ἤμπαν πάει, μαῦρα ὠρὰ εὐτάει

πέραν ποταμοῦ π' ἂν πάη, μαῦρα ὠρὰ εὐτάει (= Ἡ κουρούνα ὅπου κι ἂν πάη, μαῦρα ἄβγὰ κάνει καὶ πέρα ἀπὸ τὸν ποταμὸ ἂν πάη, πάλι μαῦρα ἀκ.).

(Ξ. Ἀκογλου, ἐνθ' ἂν, σ. 479, 106).

4. Ἡ ὀκνιά παιδιὰ δὲν κάνει

κι ἂν τὰ κάμῃ, δὲν προκόβουν.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὀκνιά 3).

5. Ἡ πῆνα μάτια δὲν ἔχει, κι ἂν τὰ 'χῃ, δὲν ἡβλέπει.

(Δ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γινωμικά, ἀρ. 205).

6. Κάμε τὸ καλὸ

καλὸ καὶ ρίξ' το στὸ γιालό,

κι ἂ δὲν τὸ γρωνίσῃ (γνωρίσῃ) τὸ ψάρι,

θὰ τὸ γρωνίς' ὁ Θεός!

(Εἶρ. Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, σ. 198, 20. Κρήτη).

7. Κλεψιμὸ σπειρὶ στὸ σπόρο,

ἂ φυτρῶσῃ, δὲ σταχνάζει·

κι ἂ σταχυάσῃ, δὲν ψωμῶνει.

(Λ. Α. ἀρ. 798, σ. 556. Ἐπιάνησος).

8. Κρυφὸς παπὰς δὲ γίνεται

κι ἂν γινῇ, δὲ λειτρουγᾷ.

(Λ. Α. 431, σ. 102. Κάρπαθος).

9. Μὲ τὸ μεγαλύτερό σου κουκκιά μὴ σπέρνῃς

γιατ' ἂν σπείρῃς, δὲ φυτρώνουν

κι ἂν φυτρώσουν, δὲ θὰ βράζουν!

(Ι. Βενιζέλος, σ. 158, 125).

Ἐνταῦθα ἔχομεν δύο πλατυσμούς, ἐν τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρει ὁ δεύτερος.

10. Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἂς εἶναι μπάλωμένο·

ἂν εἶν' κακὸ τὸ μπάλωμα, θὰ νὰ καλοσφαμένο.

(Πασαγι, τὸμ. Η' σ. 544, 118. Ἀθήναι).

11. Τὰ ξένα ξύλα 'κὶ ἄφτουνε·

κι ἂν ἄφουν, φῶς 'κὶ δείχνουνε (= οὐκ ἔδειχνουν).

(Λ. Α. ἀρ. 1151, σ. 67. Σινώπη (Σάντο)).

12. Τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται

καὶ ἂν γενῇ, δὲν πίνεται.

(Κοινή).

13. Τὸ μῆλο κάτ' ἀπ' τῇ μηλιά πέφτει κι ἂν δὲν πέσῃ ἀπὸ κάτ' τῇ μηλιά, θὰ πέσῃ στὸν ἥσκιο τῆς.

(Λ. Α. ἀρ. 1100Β' σ. 27. Καστοριά).

14. Χωριάτης, κι ἄγιος κι ἂν γενῇ, νὰ μὴν τὸν προσκυνήσῃς·

κι ἂν τοῦ ἀνάψῃς καὶ κερί, χάρη μὴν τοῦ ζητήσῃς.

(Λ. Α. ἀρ. 117, σ. 201, 63. Χίος).

Β. Πλατυσμοὶ κατ' ἐπίτασιν.

Ὅνομάζομεν οὕτω τὰς περιπτώσεις προεκτάσεως τῶν παροιμιῶν, ὅταν ὁ λέγων ἢ ὁ ἀκούων ζητῇ νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀρχικῆς παροιμίας, προσθέτων εἰς αὐτήν ἰσχυρότερα τεκμήρια, ἢ ἀπλῶς προεκτείνων αὐτὴν κατὰ παράταξιν ἢ καὶ κατὰ σατιρικὸν στίχον. Οὕτω αἱ μορφαὶ τῶν κατ' ἐπίτασιν πλατυσμῶν δύνανται νὰ εἶναι αἱ ἑξῆς:

α'. Ἀπλοὶ κατὰ παρὰταξιν πλατυσμοί.

1. Ψυχολογικαὶ ἄμεσοι προσθῆκαι.

1.* Ἄλλος θέλει τὸν παπὰ, ἄλλος τὴν παπαδιά,
κι ἄλλος τὴν παπαδοπούλα!

(Λ. Α. ἀρ. 494, σ. 297. Μακεδονία)

2.* Ἐπαθε τοῦ λιναριοῦ τὰ βάσανα καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη.

(Γ. Βενιζέλος, σ. 80)

3. Ζῆσε, μαῦρε μου, νὰ φὰς τριφύλλι
καὶ τὸν Αὐγουστο σταφύλι!

(Ζάκυνθος)

4. Κάποιος λύκος ψόφησε
καὶ κάποια γίδα βρώμησε!

(Θεσσαλία)

5. Κουτσοί, σιτραβοὶ στὸν Ἀη Παντελεήμονα
κι ἄρρωστημένοι στὴν Ἀγιάσο!

(Λ. Α. ἀρ. 1446 Α', σ. 339. Λέσβος)

6. Μαθημένα ἔν' τὰ βουνὰ ἀπὸ μόνια καὶ ἀπὸ κρύσταλλα.

(Λ. Α. ἀρ. 124, 43. Εὐρυτανία)

7. Μὴν κάμνεις, μὴ σοῦ κάμουνε, μὴ πῆς νὰ μὴ σοῦ πῶνε,
μὴν κάτσης νὰ καταλαλῆς, μὴ σὲ καταλαλοῦνε!

(Λ. Α. ἀρ. 1105, σ. 10. Κρήτη)

8. Νοικοκυρὰ κ' ἡ γάτα μας, εἶπε τὸν ψιλλο μούχο
καὶ τὸ ψωμὶ μαμὰ

καὶ τὴν ψεῖρα μπούμπα!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. νοικοκυρὰ, 30)

9. Ὁ Μανόλης μὲ τὰ λόγια

χτίζει ἀνώγεια καὶ κατώγεια

κ' ἐκατὸ παραθυράκια!...

(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 451. Ζάκυνθος)

10. Ὁ μουρλὸς στ' ἀνήφορο ἢ τρώει ἢ τραγουδάει
ἢ σουράει!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 273, 13. Γορτυνία)

11. Ὅποιος τὴ νύχτα περπατεῖ, ἢ κλέβει ἢ πορνεύει

ἢ τὴν ἀγάπη του ἔχασε καὶ πᾶσι νὰ τὴ γυρεύη.

(Λ. Α. ἀρ. 1421, 1207. Κρήτη)

12. Ὁ Χριστὸς πρῶτα εὐλόγησε τὰ γένηια του

κ' ὕστερα τῶν Ἀποστόλων!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. γένηια 27. Κρήτη)

13. Πόσα παράδικα θωρεῖ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέρα
καὶ τὸ φεγγάρι τὴν αὐγὴ καὶ τ' ἄστρ' ἀπ' τὴν 'πουσπέρα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π.λ. παράδικο, 1. Μ. 'Ασία)
14. Πρίτς, Μάρτη μου! γλύτωσα τ' ἄρνακι μου
καὶ τὸ κατσιακάκι μου!
(Λ. Α. ἀρ. 1358, σ. 242)
15. Τὰ ξένα θέλουν φρόνιμα, θέλουν ταπεινοσύνη,
θέλουν λαγοῦ περπατησά, ἀετοῦ γρηγορwsσύνη·
θέλουν τὰ μάτια χαμηλά, θέλουν τὰ λίγα λόγια.
(Λ. Α. ἀρ. 2276, σ. 204. Μεγανήσι Λευκάδος)
16. Τὰ φέρν' ἡ ὥρα, δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος·
καὶ τί θὰ γένῃ, ὁ Θεὸς τὸ ξέρει μόνος!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π.λ. ὥρα 20. Χίος)

2. Σατιρικά ὁμοιοκατάληκτα

1. 'Αγάπα με καὶ μὴν τὸ λές,
νὰ τελειώνουν οἱ δουλειές.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 189, 2. Φολεψάνδρος)
2. 'Ακουρά και κουρεμένα
καὶ γαϊδούρια φορτωμένα.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π.λ. κουρεμένα, 1. Κεφαλληνία)
3. 'Αμε λούσου καὶ χτενίσου,
στὸν μπαρμπέρη μπαρμπερίσου.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π.λ. λούζω 1. Γορτυνία)
4. 'Απὸ τὴν Πόλῃ ἔρχομαι καὶ στὴν κορφὴ κανέλλα
καὶ στὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά κρέμεται μιὰ τσαπέλλα.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 370, 34. Κορινθία)

Ἔχουν γραφῇ πολλὰ διὰ τὴν προέλευσιν, τὴν σημασίαν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ πρώτου ἐκ τῶν ἀνωτέρω στίχων, ὅστις κυκλοφορεῖ μὲ ποικιλίαν πλατυσμῶν καὶ χαρακτηριστικῶς συνήθως τοὺς ἀσυναρτήτους καὶ μακροὺς λόγους.¹ Ὁ παρατιθέμενος ἐνταῦθα πλατυσμὸς εἶναι ὁμοιοκατάληκτος, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι λέγονται συνήθως πολλὰ ἀσυνάρτητα καὶ ἄνευ καταληκτικῆς ὁμοιότητος (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν. ἀρ. 33-40). Τὸ φαινόμενον ἐπρόσεξε καὶ ὁ Δημήτριος Καμπούρογλου, ὅστις ἀναγνώ-

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., τόμ. Β', σ. 369, 32. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Ε' — Παράρτημα, Ἀθῆναι 1952, σ. 68 - 69. Γιάννη Βλαχογιάννη, «Ἀπὸ τὴν Πόλῃ ἔρχομαι», Νέα Ἑστία, Χριστούγεννα 1935, σελ. 6 - 11 (ὅπου ἡ παροιμία σημειώνεται ἐν Χίῳ ἀπὸ τοῦ 1839, ὁ δὲ πλατυσμὸς τῆς ὀνομάζεται «παραστόλι»).

ριζεί πλατυσμούς εις τὰς διαφόρους αναδιπλώσεις τοῦ πρώτου στίχου, σημειώνει δὲ τοῦτο εις μικρὰν μελέτην του, μὲ διαφορετικὴν ὀρολογίαν. Λέγει: «Δὲν ἤργησαν ὅμως οἱ ἐξυπνολόγοι νὰ ἐπαυξήσουν τοὺς δύο στίχους τῆς παροιμίας καὶ μὲ ἄλλους, φρονοῦντες ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐντείνουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχικοῦ». Καὶ παραθέτει μερικὰ ἀπὸ τὰ «ἐπαυξήματα» ταῦτα, ὡς:

καὶ πέφτω μέσ' στὴ θάλασσα, νὰ πιάσω μιὰ σαρδέλλα

ἢ

τὸ γαΐδαρό μου ἔχασα καὶ καλὴ μοῖρα νὰ 'χῃ.¹

Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ δεκαπεντασύλλαβου στίχου τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων, μόνον τὸ α' ὀκτασύλλαβον ἡμιστίχιον παρελήφθη ἐκ δημώδους κειμένου («ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχομαι»),² πάντα δὲ τὰ ἄλλα, ἀπὸ τοῦ β' ἡμιστίχιου καὶ ἐξῆς, εἶναι σατιρικοὶ πλατυσμοὶ ἐπιτείνοντες τὴν ἔννοιαν τοῦ βραδύνου, τὴν ὁποίαν ὑπαινίσσεται παροιμιακῶς τὸ α' ἡμιστίχιον.

5. Ἄρες μάρες κουκουνάρες

καὶ οἱ τρύπιες οἱ χουλιάρες.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', 414, 2)

6. Λουρατὶ στὸ σάντζι

νὰ μὴν ἀβασκαυῇ.

(Λ. Α. ἀρ. 662, σ. 50. Ἀρχαῖα)

7. Ἔχε τὴν εὐκὴ μου

μέσ' ἀπ' τὸ βρακί μου.

(Ἀστεϊσμός συνήθης τῶν ἀνδρῶν)

8. Ἡ Σάρα καὶ ἡ Μάρα

καὶ ἡ γαλανὴ γαϊδάρα!

(Κρήτη)

9. Καὶ χορεύει ὁ γιός μου ὁ Γιάννης

καὶ χορεύει κι ὁ ντρουβάς του·

κ' ἔχει μέσα δυὸ σκορπίνες

καὶ χορεύουνε κ' ἐκεῖνες.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. χορεύω 12. Σίφωνος)

¹ Βλ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχομαι... Μικρασ. Χρονικά, τόμ. Δ, (1948) σελ. 9 - 13.

² Πρβλ. τὰ: «Ἀπ' τὴν Πόλιν ἐρχόμεν κι ἀπ' τὰ νησιά...». «Ἦρτε μιὰ γριὰ ἀπ' τὴν Πόλιν» (παιδικὸν ἄσματιον). «Ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην...». (Ἐ. Κριαρᾶ, Τὸ ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 29, στίχ. 11).

10. Λάσπ' ἢ δουλειά μας
καῖχαν τὰ χαρτιά μας.
(Λ. Α. ἀρ. 330, σ. 889. Ἀθήναι)
11. Λόγια καλά
καὶ πέτρες στὸν ντρουβά.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λόγος 60. Λέσβος)
12. Μάζεψε τὰ πλυμένα του
καὶ τὰ κατουρημένα του.
(Λ. Α. ἀρ. 431, σ. 106. Κάρπαθος)
13. Μὲ τὰ λόγια χτίζ' ἀνώγεια
καὶ μὲ τὶς πορδὲς κατώγεια.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λόγος 95. Μεγίστη)
14. Ὁ Θεὸς κ' ἡ ψυχὴ του
κ' οἱ διαβόλοι στὸ πετσί του!
(Λ. Α. ἀρ. 240 Α', σ. 8. Βιθυνία)
15. Ὅπου πεινᾷ φούρνους θωρεῖ καὶ θάττει βρούσες
θωρεῖ καὶ ὁ ἄξυπόλυτος καπνοῦρά μ' ἐπὶ τὴς μύτες.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. πεινᾷ 36. Σάρος)
16. Ὅσα ὄσα!
καὶ τὴν ὁκὰ τρακόσα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὄσος 2. Μεσσηνία)
17. Ὁ χαριστὴς ἐπέθανε... καὶ ὁ γιὸς του πάει στὴν Πόλη.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. χαριστὴς 1)
18. Πές μου το, νὰ μὴ στὸ πῶ
καὶ τ' ἀκούσω καὶ ντραπῶ!
(Λ. Α. ἀρ. 238 Α', σ. 14. Βιθυνία)
19. Σκόρδ' ἔχω τὴν ἀγάπη σου, κρομμύδια τὴ φιλιὰ σου
καὶ σὰν τὰ παλιοπάπουτσα ἔχω τὴν ἀφεντιὰ σου.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 167, 40. Θήρα)
20. Τὰ καλά καὶ συμφέροντα
δι' ἐμένα τὸν γέροντα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. συμφέρον 2. Μεσσηνία)
21. Τὸ βιό μας σὴ βιά μας
καὶ τὸ κρασί στὴν κοιλιὰ μας!
(Λ. Α. ἀρ. 36, 213. Ἡπειρος)

22. Τὸ μυαλό σου καὶ μιὰ λύρα
καὶ μιὰ κόκκινη κλοντήρα,
νὰ χορεύ' ἡ κακομοίρα!
(Λ. Α. ἀρ. 956, σ. 59. Λακωνία)
23. Φύσις τῇ φύσιν ἔσυρε κ' ἡ γάτα τὸ ποντίκι
κι ὁ μυλωνὰς ἀπέθανε μέσ' στὴν ἀλευροθήκη.
(Ι. Βενιζέλου, σ. 336, 72)
24. Ὡρα σου καλή!
κ' ἡ στράτα σου γυαλί
κι ὁ πισινός σ' ροδάνι!
(Λ. Α. ἀρ. 756, σ. 69. Ἡπειρος)

3. Ἐσωτερικοὶ ἢ παρεμβλλόμενοι πλατυσμοί.
Ἐνταῦθα ὁ λέγων, ἀφοῦ ἀπαγγεῖλῃ τὴν πρώτην φράσιν ἢ τὸν πρῶτον στίχον μιᾶς παροιμίας, πρὶν ἢ προχωρήσῃ εἰς τὴν γνωστήν των συνέχειαν, παρεμβάλλει μικροὺς πλατυσμούς, ἔσωτερικούς, σχετὶν ἔχοντας μὲ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο μέρος.

1. Ἄλλος ἔψενε τ' ἀβγό,

ἄλλος τὸ παράστεκε

κι ἄλλος ἦρθε τὸ φαγε!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 540, 110. Ἡπειρος)

Ἄνευ πλατυσμοῦ ἢ παροιμίας θα εἶχε τὴν διαιτυπώσιν τῶν συνήθων ἀντιθέσεων: Ἄλλος ἔψενε τ' ἀβγό κι ἄλλος ἦρθε τὸ φαγε!

2. Ἀμπέλι τοῦ χεριοῦ σου,

συκιὰ τοῦ κυροῦ σου

καὶ ἐλιά τοῦ παπποῦ σου!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 165, 4. Θήρα. Περβλ. τὴν παρατιθεμένην παροιμίαν ἐκ Μεσσηνίας, ἀριθμ. 3, ἄνευ ἔσωτερικοῦ πλατυσμοῦ)

3. Ἄν κάμη ὁ Μάρτης δυὸ νερά τζ' Ἀπρίλης ἄλλον ἓνα,

τζ' ἄδ δόζη τζαὶ τοῦ Μά' τζαὶ μιλλοψιχαδίσση,

χαρὰ σὲ τζεῖνον τὸν ζευκάν, πό' σει πολλὰ σπαρμένα.

(Λ. Α. ἀρ. 347, σ. 43. Κύπρος)

4. Ἥκαμα καὶ γούμενος

καὶ δοξολογούμενος,

ἥκαμα καὶ κελλάρης!

(Νάξος, ἀνακ. Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου)

5. Μάτια ποὺ δένε βλέπουνται, μάτια ποὺ δὲν θωριοῦνται,

τὴν ἐβδομάδα μιὰ φορά, γλή(γ)ορ' ἀλῆσμονιοῦνται.

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. μάτι 75. Πάτμος)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Εἶναι γνωστή ἡ ἀπλῇ παροιμία: *Μάτια πού δὲ βλέπονται γρήγορα λησμονιοῦνται.*

6. *Ὁ λαγὸς καὶ τὸ περδίκι
κι ὁ καλὸς ὁ νοικοκύρης
τὸ Γεννάρι χαίρονται.*

(*N. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 538, 12. Πελοπόννησος*)

Εἶναι πιθανόν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν διατύπωσίν της ἡ παροιμία ὠμίλει μόνον διὰ τὰ δύο ζῷα.

7. *Ὅπου κοντσὸς κι ὅπου στραβὸς,
τσίρος καὶ γόμπος καὶ σπανὸς
στὸν Ἀη Παντελεήμονα.*

(*N. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 248, 5. Κεφαλληνία*)

8. *Τ' ἀμπέλι θέλει ἀμπελουργὸ
καὶ τὸ μελίσσ' μελισσουργὸ
καὶ τὸ καράβι ναῦτη.*

(*N. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 169, 19. Λαβὸς*)

9. *Τὸν ἀράπη νὰ λευκαίνεις,
τοῦ κουφοῦ νὰ τυμπανίζεις,
τοῦ τυπλοῦ νὰ δαίγῃς στρατὸν,
εὐκαιρὰ τὸν κόπο χάνεις.*

(*N. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 422, 16. Ἠπειρος*)

Ἄνευ πλατυσμῶν ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς μόνον τὸν «ἀράπη». (Τὸν ἀράπη κι ἂν λευκάνῃς, ἄδικα τὸν κόπο χάνεις κ.τ.δ.), εἶναι δὲ συνέχεια τοῦ Αἰσωπείου μύθου, συμπτυχθέντος εἰς τὰ γνωστὰ «*Αἰθίοπα σμήχειν*», «*Αἰθίοπα λευκαίνειν*» κτλ. (Βλ. *N. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀν., σ. 417, 12*). Οἱ πλατυσμοὶ εἰσεχώρησαν ἀθρόοι εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς, προσερχόμενοι ἐξ ἄλλων ἀλληγοριῶν περὶ ματαιοπονίας. Τὸ φαινόμενον σημειώνει ὁ *N. Πολίτης* ὡς ἑξῆς: «Πολλὰ τῶν παραλλαγῶν τῆς παροιμίας ταύτης προσθέτουσι καὶ ἄλλας παρομοιώσεις, ὧν τινες μὲν φέρονται καὶ ὡς αὐτοτελεῖς παροιμίαι, ὀλίγαι δὲ τινες μόνον ἐν προσθήκης μορφῇ μετ' ἄλλων παροιμιῶν (ἔνθ' ἀνωτ., σ. 421).

10. *Φασουλάκι, φασουλάκι
κι ἀσπρουλάκι, ἀσπρουλάκι (= ἄσπρο νόμισμα)*

ἀδειάζει γλήγορα τὸ σακκουλάκι!

(*Ι. Βενιζέλος, σ. 330, 9*)

Ἐνταῦθα ὁ πλατυσμός ἐπηρέασε τὴν παροιμίαν, ὥστε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς γνωμικὸν περὶ τῆς σπατίλης, ἐνῷ ἡ ἀρχικὴ: «*φασούλι τὸ φασούλι...*» λέγεται διὰ τὴν ἀποταμίευσιν.

β) Ὑπερθεματίζοντες πλατυσμοί.

Πολλάκις ὁ λέγων ἢ καὶ ὁ ἀκούων τὴν παροιμίαν εἶναι τόσον βέβαιος ἢ σύμφωνος πρὸς τὴν ἀλήθειάν της, ὥστε προσθέτει λόγον καὶ κρίσιν, ὑπερθεματίζων εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς παροιμίας καὶ τὰς συνεπείας της. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι πρόκειται πάντοτε περὶ τρίτου προσώπου, τὸ ὁποῖον προσθέτει τὸν πλατυσμόν.¹

1. Ἀπὸ ῥκειὰ πὺν πῆδηξ ἡ κατσόκα, θὰ πηδήξῃ καὶ τὸ κατσοκάκι
κι ἀκόμη πιὸ ψηλά, γιατί ῥναι πιὰ (=πιὸ) ἀλαφροκόκκαλο.

(Εἰρ. Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, Ἀθ. 1938, σ. 199, 26)

2. Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει
καὶ στάλα δὲν ἀφήνει!

(Λ. Α. ἀρ. 2276, σ. 416. Μεγανήσι Λευκάδος)

3. Γύρευε ψύλλο στ' ἄχρεα... καὶ νὰ ῥναι καὶ σκοτάδι!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ψύλλος 5. Ζάκυνθος)

4. Ἐκεῖ πὺν μᾶς χρωστοῦσαν, μᾶς πῆρα καὶ τὸ βόδι
καὶ γιὰ τὸν τόκο μᾶς ἔδωσαν κλωτσιές!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. χρωστὸς 19. Μακεδονία)

5. Ἐχει τοῦ κι ἀνανού
καὶ κόντρα νοῦ!

(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 210. Λακωνία)

6. Ζήσης χρονίσης, χουλιὰρι μὴ σοῦ λειψῇ
κι ἄς εἶν' καὶ ζεστό νερό!

(Λ. Α. ἀρ. 244, σ. 228. Χίος)

7. Ἡ ὄρνιθα σκαλίζοντας ἔβγαλε τὸ μάτι της
καὶ ξανασκαλίζοντας ἔβγαλε καὶ τ' ἄλλο της!

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὄρνιθα 5. Νάξος)

8. Ἡ χάρη θέλει ἀντίχαρη... καὶ πάλι νὰ ῥναι χάρη!

(Ν. Π. Δημητρακοπούλου, Νομικαὶ ἐνασχολήσεις, τόμ. Β', 1925, σ. 125)

9. Λόγος κι ἀντίλογος καὶ δέκα παραπάνω.

(Λ. Α. ἀρ. 319, σ. 23. Ἡπειρος)

10. Μὲ τὰ ἑκατὸ στὴ φυλακὴ καὶ μὲ τὰ χίλια μέσα

θὰ δώσω κι ἄλλα ἑκατό, νὰ πάω παραμέσα!

(Νάξος, ἀνακ. Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου)

¹ Οἱ «ὑπερθεματίζοντες» πλατυσμοὶ ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς ἐναντιωματικοὺς τῶν σελ. 175-6, ἀλλὰ ἐκεῖ ἡ ἐπίτασις γίνεται διὰ συλλογισμοῦ καθ' ὑπόθεσιν, ἐνῶ ἐνταῦθα συνεχίζεται παρατακτικῶς.

11. Οἱ δύο ἕνας γίνονται κι ὁ μοναχὸς κουβάρε
κι ἀγκαλιὰ τὸ μαξιλάρι!
(Σάμος, ἀνακ. Νικ. Γαλάνη)
12. Ὁκνὸν υἱὸν κι ἂν κάμης, τὸν προφήτη τί τὸν θέλεις;
κι ἂν τὸν παραναγκάσης, γίνεται κι ἀστρονόμος.
(Λ. Α. ἀρ. 462, σ. 195. Ρόδος)
13. Ὅλῃς τὸν δέρνουν δεκοχτῶ καὶ δὲν τὸν δέρνει ὁ νοῦς του!
(καὶ) τοὺς δεκοχτῶ κουμπώνει τους καὶ τὰ ἔχει ὁ νοῦς του κάμνει!
(Γερ. Δρακίδου, Ροδιακά, Ἀθῆναι 1937, σ. 200)
14. Ὅλον τὸν Μάρτη φύλαγε
καὶ τ' Ἀπριλιοῦ τὶς δώδεκα
ἀκόμα καὶ τὶς δεκοχτῶ
πέρδικα ψόφησε στ' ἀβγό!
(Λ. Α. ἀρ. 26, σ. 63. Θεσσαλία)
15. Ὁ Μάρτης ὁ πεντάγνωμος
ἐφτὰ φορὲς ἐχίονισε,
καὶ πάλι ἐξανασχίονισε
καὶ πάλι τὸ μετὰγνωσε
πὼς δὲν ἐξαναχίονισε!
(Λ. Α. ἀρ. 1161 Β', σ. 43. Κρήτη)
16. Ὁ παπὰς κι ἡ παπαδιά
πέντε μῆνες δυὸ παιδιά
κι ἄλλο ἕνα στὴν κοιλιὰ!
(Λ. Α. ἀρ. 34, σ. 146. Ἀδριανούπολις)
17. Ὅποιος θέλει ν' ἀγαπήσῃ,
θέλει νὰ χασομερήσῃ
θέλει κι ἄσπρη νὰ ξοδιάσῃ
καὶ νὰ μὴ τὰ λογαριάσῃ.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', σ. 186, 49. Κάρπαθος)
18. Ὅποιον σὲ εἶδε κ' ἔφαγε, μεγάλη πεῖνα εἶχεν
ἀμὰ ἃ δὲν ἐξέρασε, καλὸ στομάχι εἶχεν.
(Συλλ. Βάρνερ, Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Β', σ. 44, 3)
19. Ὅταν ἰδῇς τ' ἀφτί σου
χωρὶς γυαλί! (=καθρέπτη)
(Λ. Α. ἀρ. 1508, σ. 109. Μανιάκι Μεσσηνίας)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

20. Ὁ χωριάτης κι ἂν πλουτήγη,
τὸ τσαρούχι δὲν τ' ἀφήνει
καὶ στὴν ἐκκλησιὰ ποῦ πάει,
τὸ τσαρούχι προσκυνάει!
(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 506. Ἐπτάνησος)

21. Σαρανταπέντε Γιάννηδες, ἐνοῦ κοκκόρου γνώση·
κ' ἐκεῖνοι ἐθαμάξασιν ποῦ τὴν εὐρῆκαν τόση!
(Νάξος, ἀνακ. Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου)

22. Τὰ παιδιὰ εἶναι παιδεμός·
καὶ στὸν ὕπνο σ' νὰ τὰ δῆς, παίδεψη θὰ πάθης!
(Λ. Α. ἀρ. 51, σ. 34. Ἡπειρος)

23. Τέτοια ὄρνια τρώει ὁ λύκος
καὶ κάτι ἄλλα μεγαλύτερα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὄρνιο 3. Γορτυνία)

24. (Τέτοιον ἄνθρωπο) νὰ πλύνῃς τὰ πόδια σου!
καὶ νὰ πίνῃς τὸ ζουμί!
(Ἀνατ. Θράκη. Σημειώσεις Ἐπινίκης Σταμούλη - Σαραντῆ)

25. Τὴν ἔφας τὴ χιλιόπαιτα κ' εἶχε καὶ χιμὸ μεσά!
(Λ. Α. ἀρ. 1358, σ. 219. Κυδωνία Μ. Ἀσίας)

26. Τὸ παιδί μου πάντρεψα,
γείτονα τὸ ἔκαμα
κι ὄχι κοντογείτονα,
μόνο μακρογείτονα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. παντρεύω 57. Πάρος)

27. Χίλια λόγια ἓνα ἄσπρο·
καὶ πάλι κρῖμα στ' ἄσπρο!
(Λ. Α. ἀρ. 506, σ. 170. Θήρα)

28. Χίλιος κόσμος, χίλια λόγια·
κι ἂπ' τὰ χίλια κᾶν κανένα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λόγος 205. Ἡπειρος)

γ) Κλιμακωτοὶ πλατυσμοὶ

Ὅταν εἰς τὴν ἀρχικὴν παροιμίαν ἔχη διατυπωθῇ μετάβασις ἀπὸ ἐννοίας εἰς ἐννοιαν μὲ βαθμιαίαν σχέσιν, τότε εἶναι δυνατόν ν' ἀκολουθήσῃ πλατυσμὸς συνεχίζων τὴν κλιμακωτὴν ταύτην (ἀντιοῦσαν ἢ κατιοῦσαν) πορείαν.¹

¹ Ἡ βαθμιαία αὕτη σχέσις τῶν παροιμιῶν ἐννοιῶν δύναται νὰ εἶναι: γενεαλογικὴ, μετεωρολογικὴ, γεωργικῆς παραγωγῆς, χρονικὴ μηνῶν, ἡμερῶν, ἡμερῶν κλπ., ἀριθμητικὴ, τοπικὴ, ζώων, μελῶν τοῦ σώματος, εἰδῶν φαγητοῦ κ.ἄ.

1. Ἀγάλια ἀγάλια γίνεται ἡ ἀγουνίδα μέλι
 κι ἀπὸ τὸ μέλι τὸ κρασί καὶ στὸ βαένι μπαίνει.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 4. Λακωνία, ὅπου ἡ προσθήκη
 ὀνομάζεται ἀπλῶς πλατυσμός)
2. Ἀγία Βαρβάρα γέννησε, κι Ἄης Σάββας τὸ δέχτη
 κι Ἄης Νικόλας ἔτρεξε νὰ πάη νὰ τὸ βαφτίσῃ!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 238, 1. Σύμη)

Ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς τὰς τρεῖς συνεχομένους ἑορτὰς τῆς 4ης, 5ης καὶ 6ης Δεκεμβρίου καὶ ὑπαινίσσεται τὸ χιόνι, τὸ ὁλονὲν ἐπισωρευόμενον, τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων. Τὸ κείμενον φέρεται ὑπὸ πλείστας παραλλαγὰς, τὰς ὁποίας βλέπε παρὰ Ν. Πολίτη, ἔνθ' ἄν., ἀρ. 1 - 20.

3. Ἄν δὲν ἀστράφῃ, δὲ βροντᾷ· κι ἂν δὲν βροντᾷ, δὲ βρέχει!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Β', σ. 567, 3. Θήρα κ.ά. Τὸ β' ἡμιστίχιον
 χαρακτηρίζεται καὶ παρὰ Πολίτη ὡς πλατυσμός)

4. Ἄν σὲ φάω ἔγώ, ἡ μάννα,
 ἄτοίμασε πολλὰ βοτάνια
 ἂν σὲ φάω ἔγώ, τ' ἀστρίτσι
 ἄτοίμασε τὸ σαβανίσι
 ἂν σὲ φάῃ ἡ δονδρογαλιά,
 οὔτε κρίσ' οὔτε λαλιά·
 ἂν σὲ φάῃ τὸ κονάκι,
 ἄτοίμασε τὸ σαβανάκι.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 576, 2. Ἡπειρος)

Πρόκειται περὶ μνημονικῶν στίχων, οἵτινες καθιστοῦν προσεκτικὸν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὰ δῆγματα τῶν ὄψεων. (Βλ. περὶ τούτων παρὰ Ν. Πολίτη, ἔνθ' ἄν., ἀριθμοὶ 1-3). Ἐνταῦθα προσετέθη τὸ β' τετράστιχον, ὡς κλιμακωτὸς ἢ καὶ παράλληλος πλατυσμός.

5. Ἀπὸ ἐπαρχος δήμαρχος· κι ἀπὸ δήμαρχος κλητήρας!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 360, 9. Πελοπόννησος)
6. Ἀπὸ νά'χη ἡ γειτονιά μου,
 κάλλιο νά'χουν τὰ παιδιὰ μου·
 κι ἀπὸ νά'χουν τὰ παιδιὰ μου,
 κάλλιο νά'χη ἡ ἀφεντιά μου.
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 673, 2. Κεφαλληνία)
7. Βαρβάρα βαρβαρώνει,
 Σάββας σαβανώνει·
 Ἄη Νικόλας παραχώνει!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 242, 18. Σιάτιστα)

Εἶναι ἐπίσης ἡ γνωστὴ διαδοχὴ τῶν τριῶν ἀγίων τοῦ Δεκεμβρίου, διατυπωμένη ἐνταῦθα μὲ παρετυμολογικὰ λογοπαίγνια, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ τρίτον προσετέθη μᾶλλον ὥς κλιμακωτὸς πλατυσμός.

8. *Εἶναι καὶ μάννες γροσαριές, εἶναι καὶ πέντε σι' ἄσπρο,*¹

εἶναι καὶ ἄλλες μερικές, π' ἀξίζουσι ἓνα κάστρο !

(*N. Γ. Πολίτου*, Π. λ. μάννα 15. Σίφνος)

9. *Ἐφερὲν ἡ κατά τὸν πεντικὸν μάρτυραν· κι ὁ πεντικὸς τ' οὐράδιν ἀτ.*

(*Δ. Α. ἀρ. 31 Α', σ. 35. Πόντος*)

Ἡ παροιμία ἐνθυμίζει τό: *Ἐγὼ πέμπω τὸ σκύλο μου κι ὁ σκύλος τὴν οὐρά του* (ὅπου ἡ κλιμάκωσις ἐνυπάρχει ἤδη εἰς τὴν παροιμίαν).

10. *Ἡ νύχτα Ἐπίσκοπο γεννᾷ κ' ἡ αὐγὴ Μητροπολίτη·*

καὶ τὲς μεγάλες τὲς αὐγὲς γεννάει Ἀρχιμανδρίτη !

(*N. Γ. Πολίτου*, Π. λ. νύχτα 13. Τήνος)

ἢ, μὲ κατιοῦσαν κλιμάκωσιν :

καὶ μέσα στὰ μεσάνυχτα κάνει παπὰ καὶ διάκονο !

(*Αὐτόθι*, ἀρ. 16. Χίος)

11. *Κόψε ξύλο, κάψε Ἀντώνη,*

κι ἀπὸ πλάτανο Μανόλη

κι ἂν ρωτᾷς καὶ γιὰ τὸ Γιάννη,

ὅ,τι ξύλο κόψης, κάνει.

(*N. Γ. Πολίτου*, Παροιμ. Γ', σ. 638, 17)

Εἰς τὰς πολλὰς παραλλαγὰς τῆς κλιμακωτῆς αὐτῆς παροιμίας ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ὀνόματος Γιάννης παρουσιάζεται ὡς ἐπιστέγασμα (βλ. παρὰ *N. Πολίτη*, ἐνθ' ἀν., ἀρ. 15-24).

12. *Νὰ σὲ δῶ τὸ Μάη μὲ γοῦνα,*

τὸν Ἀπρίλη μὲ σιγοῦνα !

καὶ τὸ Θεριστὴ μὲ κάπα

νὰ φωνάζης «μάννα, κάκκα !»

(*Γ. Βενιζέλος*, σ. 170, 28)

13. *Οἱ δκνὸ (=δυὸ) τὸν ἑναδ δέθρουν τον*

τῖ' οἱ τρεῖς καταχαλοῦν τον

τῖ' οἱ τέσσερις σκοτώνουν τον

τῖ' οἱ πέντε κουβαλοῦν τον !

(*N. Γ. Κυριαζῆ*, Κυπριακαὶ παροιμίαι, ἐν Λάρνακι 1940, σελ. 165, 10)

¹ γροσαριά = ποὺ ἔχει ἀξίαν ἐνὸς γροσίου.

14. Ὁ κλέφτης καὶ ὁ ψεύτης
τὸν πρῶτο χρόνο χαίρονται·
τὸν δεύτερο μαραίνονται,
τὸν ἄλλο μασκαρεύονται.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. κλέφτης 11. Καρυστία Εὐβοίας)

15. Ὁ λόγος ἔχει ἀντίλογο,
τ' ἀντίλογό 'χει πίκρα.
(Ν. Ί. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα [Γορτυνία], σ. 186)

16. Ὁπ' ἔχει δυὸ ἀγαπητικές,
νά 'χη καὶ δέκα μαχαιριές·
ὅπ' ἔχει τρεῖς καὶ τέσσαρες,
νά 'χη σαραντατέσσαρες·
κι ὅπου δὲν ἔχει καμμιά,
μπάλα νὰ τοῦ 'ρθῇ στὴν καρδιά·
κι ὅπ' ἔχει μιὰ καὶ μοναχή,
ὁ Θιὸς νὰ τοῦ τήνῃ χαρῇ!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 168, 1. Θήρα)

Οἱ πλατυσμοὶ ἐνταῦθα φαίνονται ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ, ἀνήκουν ὁμῶς εἰς τοὺς κλιμακωτοὺς. Τὸ σύνολον τῶν στίχων ἀποτελεῖ κωμαστικὸν ἄσμάτιον.

17. Ὅποιος γελáει τσιούπα (=κοπέλα) χαλάει μοναστήρι,
ὅποιος χήρα, χαλάει ἐκκλησιά·
κι ὅποιος παντρεμένη, κάνει ψυχικό!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 503, 48α. Γορτυνία)

Τὸ «γελῶ» ἐνταῦθα σημαίνει ἀπατῶ. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ τρίτη περίπτωσις προσετέθη ὑπὸ φιλοπαίγμονος.

18. Ὅποιος λυπᾶται τὸ καρφί, χάνει καὶ τὸ πέταλο·
κι ὅποιος λυπᾶται τὸ πέταλο, χάνει καὶ τὸ σαμάρι·
κι ὅποιος λυπᾶται τὸ σαμάρι, χάνει τ' ἄλογο.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. χάνω 66 (34))

Χαρακτηριστικὴ περίπτωσις κλιμακωτῆς προσθήκης πλατυσμῶν.

19. Ὅπου δὲν μπαίνει ὁ ἥλιος... μπαίνει ὁ γιατρός·
κι ὅπου δὲν μπαίνει ὁ γιατρός, μπαίνει ὁ παπάς.
(Λ. Α. ἀρ. 685, σ. 44. Θήρα)

Εἶναι πιθανόν ὅτι τὸν πλατυσμὸν διετύπωσε, πρὸς ὄφελος τοῦ ἐπαγγέλματος του, ἱατρός τις.

20. *Ορνιθά μου, τὸ Γεννάρη
καὶ παπὶ τὸν Ἀλωνάρη·
καὶ τὸν Αὔγουστο κοκκόρι,
νὰ μὴν εἶναι ἀποσπόρι (=καπόνι)
(Λ. Α. ἀρ. 685, σ. 42. Θήρα)

21. *Ο Φλεβάρης κι ἄ φλεβίση,
καλοκαίρι θὰ μυρίση·
κι ἂν τσι φλέβες του ἀνοίξη,
θὲ νὰ κάψη, θὰ φλοίση (=φλογίση)
κι ἂν στ' ἀλήθεια θὰ φλοίση,
πόσους σκύλους θὰ ψοφήση!
Μὰ ἄ σώση καὶ κακιώση,
μέσ' στὸ χιόνι θὰ μᾶς χώση!
(Ζάκυνθος. Βλ. Λαογρ., τόμ. ΙΒ', σ. 81)

22. Πᾶσα θαῦμα, τρεῖς ἡμέρες·
τὸ δικό μας τέσσαρες!

(Συλλογὴ Βάρνερ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Β', σ. 62, θαῦμα 2)

23. Πέσε, τίττα, νὰ σὲ φάω
καὶ κουλλούρα, νὰ σ' ἀρπάξω
καὶ κροντήρι, νὰ σὲ πιῶ!
(Λ. Α. ἀρ. 29, σ. 194. Αἶνος Θρόνης)

24. Περσινὰ ξινὰ σταφύλια
καὶ προπέρσινα κεράσια!
(Λ. Α. ἀρ. 1159 Β', σ. 168. Λαμία)

25. Πού 'χει κατάρτα βογιτση (=γονική),
τὸμ Μὰν ἐμπαίν' ἀργάτης·
τσ' ἀπού 'χει παπποονιτση (=παλπογονική),
ἐμπαίνει τὸν Πρωτόλη (=Ἰούνιο)
(Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Α', 1932, σ. 378, ἀρ. 67)

26. Στους εἴκοσι τριαντάφυλλο καὶ σ' τσοὺ τριάντα ρόδο!
κ' εἰς τοὺς σαράντα χλιὸ νερὸ καὶ σ' τσοὺ πενήντα μπόρα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 663, 4. Κεφαλληνία)

Ὁ β' στίχος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη ληφθῇ ἀπὸ συγκροτημένον λαϊκὸν ἔσμα,
χρησιμοποιεῖται συνήθως σχετλιαστικῶς ὑπὸ τῶν γεροντοτέρων, ὡς πλατυσμός.

27. Τ' ἄη Νικολοβάρβαρα οἱ τοῖχοι 'δρῶνουν·
μὰ τὰ Φωτοκάλαντρα ἀποξυλώνουν!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 245, 32. Θήρα)

28. Τὰ πίσω φίδια ἔχουν ὀρές· τὰ παραπίσω φοῦντες!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. πίσω 11. Κεφαλληνία)¹
29. Τῆς Ἀγιᾶ Μαρίνας ρῶγα,
καὶ τοῦ Ἁγίου Λιδὸς σταφύλι·
καὶ τ' Ἁγίου Παντελεήμονος ξεκούτρουλο κοφίνι!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 211, 3. Μεσσηνία. Βλέπε αὐτόθι καὶ ἄλλας
παραλλαγὰς μὲ πλατυσμούς περὶ τῆς ὠριμιάσεως τῶν καρπῶν)
30. Τῆς ὁμορφῆς τὸ μάγουλο, ὅταν γελᾷ, βουλιάζει
καὶ τῆς πενταμορφότερης βουλιάζει τὸ σαγόνι.
(Κυνουρία)
31. Τὸ λέ' ἡ μάννα στὴ γωνιά
καὶ τὸ παιδὶ στὴ γειτονιά·
κ' ἡ γειτονιά τὸ φώναξε σ' ὅλην τὴν οἰκουμένη!
(Κεφαλληνία)
32. Τὸ Νοέμβρη νόγα σπέρνε
τὸ Δικέμβρη δίκια σπέρνε·
τὸ Γενάρη κάτσε στὴ γωνιά καὶ τράσα τὰ γένεια σου!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Νοέμβρη 6. Κεφαλληνία)
33. Τρέχει ἡ λιγδα στὸν παστό,
καὶ ὁ παστός στὸ βούτυρο.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. παστό 6. «Ἐὰν τῶν ἐχόντων καὶ αἰεὶ κερδιζόντων»)

Γ'. Περιγραφικοὶ πλατυσμοὶ

Ὅνομαζομεν οὕτω τὰς περιγραφικὰς ἢ ἀφηγηματικὰς ἐπανξήσεις τῶν παροιμιῶν, αἵτινες ἀναπτύσσουν, προσδιορίζουν ἢ αἰτιολογοῦν τὸ περιεχόμενον τοῦ προηγηθέντος κειμένου. Δηλαδή πρόκειται περὶ πλατυσμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ἑξῆς περιπτώσεις.

α'. Ἀφηγηματικοὶ πλατυσμοί.

1. Ἀπλῆς συνεχείας (ἀφηγηματικῆς ἢ περιγραφικῆς).

1. Ἀνάθεμα τὰ βλίτα

καὶ ὅπου τὰ κάνει πίττα·

καὶ ὅπου τὰ μαγερεύει,

παντρεῖα νὰ μὴ γυρεύῃ.

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 176, 2. Ψαρά κ.ά. «Ὁ πλατυσμός ὀφείλεται εἰς τὴν πρόληψιν ὅτι κόρη μαγειρεύουσα βλίτα δυσχεραίνει τοὺς γάμους της»)

¹ Περὶ τῆς παροιμίας καὶ τῶν παραλλαγῶν της βλέπε μελέτην μου εἰς τὰ «Ἑλληνικά», (τιμητικὸν τόμον Σωκράτους Β. Κουγέα), Θεσσαλονίκη 1957, σελ. 80 - 84.

2. "Αν σὲ φάῃ τὸ 'κονάκι,
ξίναράκι καὶ φκναράκι /
καὶ στὸν "Αγιο Νικολάκη! (=νεκροταφεῖον).
(Λ. Α. ἀρ. 330, σ. 111. Πελοπόννησος)
3. "Αχ, σὰν πέθανε, καὶ τί;
κι ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ·
κ' ἡ λαμπάδα στὸ καρφί!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. χορὸς 34. Σέρραι)
4. Λανειζόμεουν κ' ἔτρωγα,
θάρρεια Θιὸς μοῦ τὰ 'δινε!
σὰ μοῦ τὰ γυρεύανε,
ἐκαθόμουν κ' ἔκλαιγα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 285, 3. 'Αθήναι)
5. "Εναν ἔναν παίρνει ὁ Χάρος
καὶ κανένα δὲν ἀφήνει!
('Ανατολ. 'Επιθεώρ., τόμ. Α' 158, 120)
6. "Εφτασε ὁ κόμπος σιὸ χτένι· ὁ κόμπος θὰ λυθῇ ἢ τὸ χτένι θὰ χαλάσῃ.
(Λεξικονγ. Δελτίον 'Ακαδ. 'Αθηνῶν, τόμ. Δ. 1942-8, σ. 105-6. Πελοπόννησος)
7. "Η γυναικα εἶναι κόλλα
καὶ χρειάζεται ἀπ' ὅλα!
κι ὅποιος θέλει νὰ τὴν πάρῃ,
πρέπει πρῶτα νὰ πεσάρῃ (=pensare).
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 203, 35α. Κεφαλληνία)
8. Κριῖμαν 'ς σὸ βούδι ν' ἔσπαξα καὶ 'ς σὸν γάμον τ' ἐποίκαμ'.
πῆραμ' τὴ λιροπρόσωπον, τὴν ἀγγουρομυτίαν.
(Λαογρ., τόμ. ΣΤ', σ. 44. Πόντος)
9. Λύκον εἶδες; πρῶτα σὲ εἶδε
κι ἂν πεινάσῃ, θὰ σὲ φάῃ!
(Ν. Γ. Λάσκαρη, 'Η Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της, ἐν Πύργῳ 1901, σ. 187)
10. Μὰ δὲ θέλω ἀπὸ τὴν Πάρο
μῆτε κόττα γιὰ νὰ πάρω·
μῆτ' ἀβγό, μῆτε κορκό,
μῆτε πρᾶμα θηλυκό.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Πάρος 7)
11. Μαντζουράνα σιὸ κατώι,
κι ἀλεποῦ σιὸ παρεθύρι
ἐχορτάσανε κουβέντα.
(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 357. Μεσσηνία)

12. *Μάρτης, γδάρτης*
 καὶ κακὸς παλουκοκάφτης!
 Τὰ παλιόβοῦδα τὰ γδέρνει,
 τὰ δαμάλια τὰ παιδεύει,
 τὶς παλιόγριες τὶς γδέρνει
 καὶ τὶς νέες τὶς παιδεύει!
 (Λ. Α. ἀρ. 763, σ. 227. Καλάβρυτα)
13. *Μὴ σὲ μέλει γιὰ τ' Ἀλῆ* τὰ γίδια
 κούτ'λα ἤτανε γιὰ μύδια (ἀκέρατα ἢ ὠτόεντα).
 (Λ. Α. ἀρ. 1160, Β', σ. 200. Λῆμος)
14. *Ὁ Μάρτ'ς φέρ'* τὰ χελιδόνια
 κελαῖδοῦν καὶ λύν'ν τὰ χιόνια!
 (Ε. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, Ἀθ. 1939, σ. 260)
15. *Ὁ φτωχὸς μὲ τ' ὄνειρό του,*
 τὸ θωρεῖ τὸ ριζικό του
 καὶ λογιάζει πὼς πλουτίζει
 καὶ τὸν κόσμον πὼς κερδίζει!
 (Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. φτωχὸς 18, Κρήτη)
16. *Πᾶν' τὰ νιάτα, πᾶν' τὰ κάλλη,*
 δὲ ματαγυρίζουν πάλι
 ὅποιος τὰ ἔχει, ἄς τὰ χαρῇ,
 γιὰ δὲν τὰ ματακαρτερεῖ.
 (Κεφαλληνία)
17. *Παρηγοριά* σιὸν ἄρρωστο, ὅσο νὰ βγῇ ἡ ψυχὴ του
 κι ὅσο νὰ κατεβάσουνε στὸν Ἄδη τὸ κορμί του!
 (Λ. Α. ἀρ. 2364, σ. 9. Θράκη)
18. *Σὲ τόπον ἀδιαφύρεντο* νὰ μὴν πολυκαθήσης·
 σήκω' τὰ ροῦχα σου ἀψηλά, νὰ μὴ τὰ κουρνιαχτίσης!
 (Ι. Βενιζέλος, σ. 40, 47)
19. *Τί νὰ σοῦ πρωτοθυμηθῶ*
 κρομμυδάκι καψερό;
 Κάθε μπουκιὰ καὶ δάκρυο!
 (Νάξος κ.ά.)
20. *Χάρον, μάννα, τὸν νιό σου*
 κι ἀδελφή, τὸν ἀδελφό σου
 αὔριο θὰ ῥθῃ ἡ χιονορχιουρίστρα
 κ' ἡ κρεββατομουρμουρίστρα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

«Έβγα, μάννα μ', ἀπ' τὴν πόρτα
κι ἀδελφὴ ἀπ' τὸ παραθύρι!»

(Λ. Α. ἀρ. 1141, σ. 199. Σινώπη. Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 300-1)

21. Ὡς τ' Ἄη Γιαννιοῦ, τρυγόνα,
εἶν' ἡ φούρια τοῦ χειμῶνα
κι ἀπὸ κατὰ πίσω, Χιόνα,
κορφοκόβετ' ὁ χειμῶνας!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 230, 10. Κορινθία)

2. Ἐπεξηγηματικοὶ ἢ παραθετικοὶ πλατυσμοί.

1. Βερεσιὰν κρασίῳ πὺν πίν', δύο φορὰς μεθεῖ

μίαν ὄνταν πίν' καὶ μίαν ὄνταν θὰ δέ' (=δίνῃ) τὰ παράδες.

(Ἀσὴρ τοῦ Πόντου, ἔτ. Β' (1886) σ. 56, 48. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', 97, 1)

2. Δὲν τρώγονται! ... ἄλλοι ἀπὸ τῆ νοστιμάδα καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀλμυράδα!
(=κόλακες ἢ ἀγροῖκοι).

(Λ. Α. ἀρ. 330, σ. 441. Κρήτη)

3. Ἐφεξε, ξημέρωσε,

δῶστε σιὰ παιδιὰ νὰ φᾶν
γιὰ πασσύλια, γιὰ κουρκιά,
γιὰ τοῦ γέρου τὰ κακά!

(Λ. Α. ἀρ. 965, σ. 40. Φιλιππουπόλις)

4. Ὁ Θεὸς σκάλες φτειάνει

ἄλλους κατεβάζει καὶ ἄλλους ἀνεβάζει.

(Ν. Ἰ. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα (1902), σ. 168)

5. Ὁ Μάρτης ὁ πεντάγνωμος καὶ ὁ πεντοταχινάρης,

ἀπού' χει πέντε ταχινὲς καὶ πέντε μεσημέρια
καὶ πέντε προσαργατινὲς καὶ ἀκόμα ἔχει ὥρα!

(Λ. Α. ἀρ. 433, σ. 79. Κρήτη)

6. Ὁ Μάρτης ὁ πεντάγνωμος, πού' χει τὶς πέντε γνῶμες

μία βρέχει, μιὰ χιονίζει,
μιὰ τὸν ἥλιο καμινίζει!

(Λ. Α. ἀρ. 462, σ. 191. Ρόδος)

7. Ὁ μπεκιάρης εἶναι σὰν τὸ λεύτερο πουλί

ὅπου θέλει φκειάνει φωλιά!

(Λ. Α. ἀρ. 952, σ. 38. Ἡπειρος)

8. Τὰ λόγια εἶναι σὰν τὰ κεράσια πιάνεις ἓνα καὶ σηκώνονται δέκα!

(Λ. Α. ἀρ. 29, σ. 191. Θράκη)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

9. Τὸ μπασιτοῦνι ἔχει δυὸ ἄκρες· μιὰ τοῦ μουσαφίρη κι ἄλλη τοῦ νοικοκύρη.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', σ. 414, 11)
10. Τρεῖς κι ὁ κοῦκκος ... τέσσαρες!
(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 696. Ἕπειρος)
3. Αἰτιολογικοὶ πλατυσμοί.
1. Ἐποὺ ἔχει κόρην ὁμορφή, τοῦ Μάρτη μὴν τὴ δέιξη
γιατ' εἶν' ὁ Μάρτης πῖβουλος καὶ θὰ τοῦ τὴν μαυρίση.
(Λ. Α. ἀρ. 1161 Β', σ. 49. Κρήτη)
2. Καινούργια ἀγάπη ἔπιασες, παλιὰ μὴ λησμονήσης,
γιατὶ θεὸς νὰ ῥθῃ ἓνας καιρὸς καὶ θὰ μετανόησης.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', σ. 163, 28)
3. Κάτι λάκκο ἔχει ἡ φάβα,
ποὺ χαμογελᾷ τὸ λάδι!
(Ι. Βενιζέλος, σ. 139, 346)
4. Λίγα λόγια καὶ δεμένα,
γιὰ νὰ εἶναι κερδεμένα.
(Λ. Α. ἀρ. 125, σ. 286. Γεωργία)
5. Οἱ πολλοὶ κοῦκοῖνα δοροῦν (= φορεῖν), νὰ τοῦτε γρονθίζουν (= γνωρίζουν)
(Εὔστ. Λαγκάνη, Ροδιακὸν Ἡμερολ., ἐτος Β' (1930) σ. 112)
6. Ὅπου ἰδῆς κακὴ γυναῖκα,
τρεῖς φορὲς τήνε χαιρέτα·
μὴ σοῦ πῇ τὰ ἔχει ἡ ποδιά της
καὶ τὰ κάνει ἡγ ἀφειδιά της.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Δ', σ. 234, 97. Κρήτη. Πρβλ. ἐκεῖ καὶ ἀρ. 96)
7. Οὔλλοι φοοῦνται τὸν Θεόν, τζ' ὁ κουτσαγγὰς τὸν τοῖχον,
μὲν τζ' αἰ φατσήση πάνω του τζ' αἰ σπάση τὰ κουτσάγγεια!
(Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ Παροιμ., Λάρναξ, 1940, σ. 386)
8. Παλιὰ ἀγάπη μὴν ἀφήσης
καὶ καινούργια ν' ἀρχινήσης·
[τὶ] ἡ παλιὰ θὰ καινουργώση
κ' ἡ καινούργια θὰ παλιώση!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', σ. 167, 37. Θήρα)
9. Στὴ λάσπη πέτρα μὴ ρίξης· γιατί θὰ σὲ λερώση.
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. λάσπη 6. Ἀθήναι)
10. Τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀχόρταγο· καὶ γι' αὐτό, ὅταν πεθαίνῃ, τοῦ
ρίχνουν πρῶτα χῶμα στὰ μάτια.
(Λ. Α. ἀρ. 3, 712. Πάτραι)

11. *Τῷ γυναικὸς τὸ παῖδι θέλει ξύλο· γιάτ' εἶναι παραπανήσιο!*
(Κεφάλληνία. Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παροιμ. Δ', σ. 204, 38)

4. Τελολογικοί πλατυσμοί.

1. *Δέν πᾶς νὰ ξυῆς κοιλιές... νὰ φκειάνης φανάρια!*
(Λ. Α. ἀρ. 180, σ. 235. Κοζάνη)
2. *Δέν πᾶς νὰ ψάλλης τὸ Λάζαρο... νὰ μάσης κλουβίτες!*
(Λ. Α. ἀρ. 1421, 726. Ἀκαρνανία. Ἐννοεῖ τὰ ἀβγά, πού μαζεύουν τὰ παιδιά, διὰν ψάλλουν τὰ κάλανδα τοῦ Λαζάρου)
3. *Ἔπαρ' ἄνθρωπο ἀπὸ σπῖτι*
καὶ σκυλὶ ἀπὸ κοπάδι
ὁ ἄνθρωπος νὰ σὲ τιμάη,
τὸ σκυλὶ γιά ν' ἀλυχτάη!
(Ζάκυνθος)
4. *Μακρυγιά τὰ ροῦχα μας, νὰ 'μαστι ἀγαπ'μένοι!*
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Π. λ. μακριὰ δὲ Λέσβος)
5. *Νὰ πεθάν' ἡ πεθερά μου,*
νὰ πλατύνῃ ἡ γωνιά μου,
νὰ χωρῶν καὶ τὰ παιδιὰ μου.
(Ἀν. Θράκη, Σημειώσεις Ἑλληνικῆς Στιχομυθίας - Σοφάντη)
6. *Ὅταν ὅλοι ἀποτρυγούνε,*
ἡ Μαριὰ πλέκει σφενδόνα,
νὰ σκοτώνῃ τὰ πουλάκια,
νὰ μὴ τρῶν τὰ σταφυλάκια.
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Παροιμ., Β', σ. 396, 4. Ἀθήναι)
7. *Σὰν ἔρτ' ὁ Μᾶς,*
εἶναι γιά τὰ μᾶς,
νὰ ξαπλώνωμε τὴν ἀρίδα μας!
(Λ. Α. ἀρ. 1160, Β', σ. 220. Λήμνος)
5. Ἀποτελεσματικοὶ πλατυσμοί.
1. *Ἄλλοῦ ὁ παπᾶς κι ἄλλοῦ τὰ ράσα του,*
δουλειὰ δὲν γίνεται.
(*Ν. Γ. Πολίτου*, Παροιμ. Α', σ. 580, 33. Πύργος)
2. *Δὲ σ' εἶπανε καμπούρη... νὰ μανίσῃς!*
(Λ. Α. ἀρ. 448, σελ. 7. Λέσβος)
3. *Δυὸ χεῖμωνικὰ σὲ μιὰ ἀμοσκάλη δὲ βασιτώνται·*
θὰ πέσουν καὶ τὰ δύο.
(Κεφάλληνία)

4. Ἦτανε στραβὸ τὸ κλῆμα, τό 'φαγε κι ὁ γαίδαρος....
κι ἀποστραβώθηκε!

(Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή..., Πάτραι, 1887, σ. 242, 352)

5. Μάθε πρώτα νὰ περπατῆς καὶ ὕστερα νὰ τρέχῃς,
ἄν δὲ θέλῃς σκοντάματα στὸ δρόμο σου νὰ ἔχῃς!
(Λ. Α. ἀρ. 337, σ. 116. Κεφαλληνία)

6. Ξένο ψωμί, δικό σου μαχαίρι...
κόβεις ὅσο θέλεις, κι ὅπως τὸ θέλεις!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ξένος. Ἀθῆναι)

7. Ὁ λόγος εἶναι σπόρος... καὶ μαθαίνεται! (σκορπίζεται).
(Λ. Α. ἀρ. 21, σ. 150. Βογατσικὸν)

8. Ὁ μύλος ἀλέθει... ἀλεύρια βγάζει!
(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 451. Λακωνία)

9. Πέρασ' ἢ μπογιά του... καὶ δὲ φελάει!
(κοινὴ)

10. Σὰν κάμ' ὁ Μάρτης δυὸ νερά κι ἓς Ἀπρίλης ἄλλο ἓνα,
χαρὰ σ' ἐκείνον τὸ ζευγά, σὺν ἔχει πολλὰ σπαρμένα
θὰ δῇ καὶ κούλλοβρια σίτινα καὶ πέντες ρουκουνατες,
θὰ δῇ καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ μὲ τίς χονδρὲς καμμάτες.
(Λ. Α. ἀρ. 1139, σ. 19. Κρήτη)

11. Τοῦ Μάρτη νήλιος μὴ σὲ δῇ, τ' Ἀπρίλη μὴ σὲ κάψῃ,
τσαὶ τῇ μεγάλῃν Πασκαλιὰ θὰ 'σαι μαῦρον τσεράτσι.
(Λ. Α. ἀρ. 434, σ. 40. Καστελλόριζον. [Ἐθεωρεῖτο ἀσχημον
κατὰ τὸ Πάσχα τὸ μελαψὸν χρῶμα τοῦ δέρματος])

12. Χέστηκ' ἢ φοράδα στ' ἁλώνι... κι ἀβγάτισ' ὁ σωρός!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. χέζω 17, κοινὴ)

β'. Προσδιοριστικοὶ πλατυσμοὶ (χρόνου, τόπου, τρόπου, ποσοῦ κλπ.).

1. Ἄσ' τον νὰ κουρεύεται... μὲ δεκοχτὼ ψαλίδια!
(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. κουρεύω 2. Ἐπτάνησος)

2. Βλέποντας καὶ κάνοντας... κατὰ τὸν καιρὸ.
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 146, 27)

3. Βράζει τὸ αἷμα του... σὰν τοῦ ψόφιου λαγοῦ!
(Λ. Α. ἀρ. 1460, σ. 3. Αἰτωλία)

4. Γελάει κι ὁ νοικοκύρης,
σὰν νὰ 'ναι μουσαφίρης!

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 494, 9. Γορτυνία. Ὁ Πολίτης παρατηρεῖ:
'Ανόητος πλατυσμός τῆς παροιμίας'. Ἀλλὰ εἶναι πιθανόν, ὅτι ἀντεστρά-
φησαν τὰ ὑποκείμενα: Γελ. κι ὁ μουσ. σὰν νὰ 'ναι νοικ.

5. Ἐδά ναι γιὰ φίλου σπíti... πού νά στάζῃ τὸ δῶμα του..
.. νὰ πεινοῦν καὶ νὰ κλαῖσι τὰ κοπέλια του.. καὶ νὰ κοιλοπονᾷ ἡ γυναῖκα του!
(Λ. Α. ἀρ. 441, σ. 16. Κρήτη. Εἰρωνικός πλατυσμός τῶν συνθηκῶν τοῦ
πτωχοῦ φίλου)
6. Ἔφαιε τὸ κοιτιόχορτο... ἀτελώνιστο!
(συνήθης)
7. Ἔχει κόπο τὸ σφογγᾶτο,
ὅσο νὰ σοῦ ποῦνε «φά'το»
καὶ νὰ τό 'χῃς μέσ' στὸ πιάτο!
(Κεφαλληνία)
8. Καλὸς ρουνὸς στὰ Μέγαρα,
νὰ κουβαλάῃ ρετσίνι!
(Λ. Α. ἀρ. 883, σ. 308. Μεσσηνία)
9. Ὅγοιος γέρος δὲν κρατεῖ,
θέλει δέκα μετ' αὐτὴ (τὴ ράβδον)
ἀπουκάτ' ἀποῦ τ' ἀφτί!
(Λ. Α. ἀρ. 675, σ. 137. Μεσσηνία)
10. Πάρε τὸνε στὰ χίμπε σου... νὰ σοῦ πῇ «καὶ τοῦ χρόνου»!
(κοινὴ)
11. Ροῦπι ἡ βελονιά... καὶ νωρὶς στὸ σπίντι!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 96, β. Ἐπὶ ὀκνηρῶν ραπτῶν)
12. Σὲ μεγάλο ποτάμι πιάνονται μεγάλα ψάρια... μὲ μεγάλο ὅμως ἀγκίστρι!
(Κεφαλληνία)
13. Στὶς ἐννιά τό 'νοιωσ' ὁ κουφὸς... πῶς τοῦ πῆραν τὴ γυναῖκα!

γ'. Διαλογικοὶ πλατυσμοί.¹

Εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν πλατυσμῶν, οἵτινες γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀπόκρισιν (σύμφωνον ἢ ἀντιρρητικὴν) τοῦ ἀκούοντος ἢ τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθυνόμεθα.

1. Ἄγιε μου Γιώργη, βόηθα με,
νὰ φάνω τὸ παννάκι μου.
—Κοῦνα κ' ἐσὺ τὸ χέρι σου!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 231, 2)

¹ Οἱ «διαλογικοὶ πλατυσμοί» εἶναι περίπτωσις τοῦ γενικοῦ φαινομένου τῶν διαλογικῶν ἐλληνικῶν παροιμιῶν, τὰς ὁποίας ἰδιαιτέρως ἐπρόσεξεν ὁ D. C. Hesselting ἐν τῇ μελέτῃ του «Ἑλληνικαὶ καὶ Ὀλλανδικαὶ παροιμίαι». Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1903, σελ. 11 - 13 (ἐκ τοῦ Ὀλλανδικοῦ περιοδ. De Gids, Ὀκτώβριος 1902).

2. Α(ῦ)γουστε, καλέ μου μῆνα,
νά 'σουν δυὸ φορὲς τὸ χρόνο !

— Νά 'μουν δυὸ φορὲς τὸ χρόνο,
ἤθελα νὰ τρῶς τὸν πόνο !

(Εἶρ. Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, 'Αθ. 1938, σ. 234)

3. Αὐτὴ ἡ γυναιῖκα γναλίζει !

— Γυαλίζει, μὰ δὲν δανείζει !

(Λ. Α. ἀρ. 897, σ. 16. Θράκη, Αἶνος)

4. Δὲ σοῦ δίνω γρά, ψωμί.

— Βρέξε μοῦ το στοῦ ζουμί.

— Δὲ σοῦ δίνω σκιαουλιάς (=καθόλου).

— Βρέξε μοῦ το σκιᾶς καλὰ (=τουλάχιστον).

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Δ', σ. 455, 15. Κρήτη)

5. Ἡ ὁμορφιά τῆς γυναικὸς εἶν' ἡ μισή της μοῖρα.

— Πολλὲς φορὲς κι ἡ ὁμορφιά τὴν κάνει κακομοίρα !

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. ὁμορφιά ἢ. Κεφαλληνία)

6. Θεῖά μου, θεῖά μου, νά 'σσει ξένη,

τί κακὸ ποὺ ἤθελε γένει !

— Κᾶμε, γιέ μου, τὴ δουλειά σου,

κ' ὕστερα εἶμαι πάλι θεῖά σου !

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. θεῖά)

7. Μὲ τὸν κλεψίον νὰ ἐπέγ'νεν ἐμπροστὰ ἡ δουλεία,

οἱ πεντικοὶ πα θὰ ἐγίν'σαν (=θὰ ἐπλούτιζαν).

— Μὲ τὴν καματερωσύναν πα νὰ ἐπέγ'νεν ἐμπροστὰ,

οἱ μερμηκὲς πα θὰ ἐγίν'σαν. [Ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ μύρμηκες πλουτίζουν].

(Ἀρχ. Πόντου, τόμ. Β' (1929) σ. 134, 909. 'Α. 'Α. Παπαδόπουλος)

8. Ὁ Βοριάς κ' ἡ Τραμουντάνα

εἶπαν τὴ Νοτιά ποντάνα

κ' ἡ Νοτιά τοὺς ἀπεκρίθη :

— Βρὲ Βοριά, καρaboπνίχτη,

ὁποὺ πνίγεις τὰ καράβια,

τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα !

(Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. Νοτιά 4)

9. Ποιὸς σοῦ 'βγαλε τὸ μάτι ; — Ὁ δικός ! — Γιὰ δαῦτο εἶναι βαθιὰ βγαλμένο !

(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Δ', σ. 432, 18. Κρήτη. Περβλ. καὶ ἀρ. 19)

10. Στοιῦ παπᾶ τῇ σίκαλῃ
τέτοια βόιδια βόσκανε·
— τέτοια καὶ καλύτερα!
(Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Γ', σ. 199, 40. Πύργος)
11. Στραβὸς βελόνα γύρευε μέσα στὸν ἀχερῶνα·
κ' εἶπε ὁ κουφὸς ποῦ ἦτον ἐκεῖ: — «Ἄκου το, ποῦ βροντάει!»
(Λ. Α. ἀρ. 1423, 40α. Ζάκυνθος)
12. Φάε, κουμπάρε, ἐλιές. — Καλὸ εἶν' καὶ τὸ χαβιάρι.
— Καλὸ εἶναι, μὰ εἶν' ἀκριβό! — Ἀκριβὸ εἶναι, μὰ τ' ἀξιίζει!
(Κεφαλληνία. Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Π. λ. τρώγω 319)
- δ'. Πλατυσμοὶ βελλερισμῶν.

Οἱ βελλερισμοὶ εἶναι κυριώτατα παροιμίαι μετὰ τῶν ὁποίων συνδηλοῦνται καὶ τὸ εἰπὸν ταύτας πρόσωπον.¹ Ἡ ἀναγραφὴ τοῦ προσώπου τούτου (ἐπωνύμου ἢ ἀνωνύμου) γίνεται εἴτε ἐν προλόγῳ, πρὸ τοῦ κεμένου τῆς παροιμίας, εἴτε ἐν ἐπιλόγῳ, μετ' αὐτήν. Ἡ δευτέρα αὕτη περὶ τὴν ἀνάγκην, κατὰ τὰ προεκτεθέντα, νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς πλατυσμός.

1. Ἐργάζου καὶ πορεύου, λέει ὁ Θεός.
(Λ. Α. ἀρ. 480, σ. 1062. Γορτυνία)
2. Εὐτὲς οἱ δουλιεὺς εὐτὰ ἔχουνε! ἔλεγ' ὁ γέρο Τράμπος.
(Κονίστρες Εὐβοίας· ἀνακοίν. π. Ιω. Καλλέρη)
3. Κάλλιο νὰ μᾶς ἀκοῦνε, παρὰ νὰ μᾶς βλέπουνε! εἶπ' ὁ Κολοκοτρώνης.
(Λ. Α. ἀρ. 3, 86. Πάτρα)
4. Καμός! ποῦ λέει κι ὁ Μαϊθανός.
(Νάξος· ἀνακοίν. Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου)
5. Μάτια μου, τ' ἄγουρα φροῦτα!
εἶπε κ' ἡ γριά ἡ φαφούτα.
(Κωνσταντινούπολις· ἀνακοίν. Πάνου Τζελέπη)
6. Μὲ τίς ὑγείες σας! ποῦ λένε καὶ στὰ κουρεῖα.
(κοινὴ)
7. Ὅλα μὴ λέγωμε! εἶπεν καὶ τῇ Βελβελέ ὁ Γιώρτ'ς.
(Ξενοφ. Ἀπολογ., Λαογρ. Κοτυώρων, σ. 488, 214)
8. Τὰ στερνὰ νικᾷν τὰ πρῶτα,
κι ὅποιον θέλεις σῦρε ρώτα.
(Λ. Α. ἀρ. 1442, 11. Γορτυνία)

¹ Βλέπε τὴν μελέτην μου «Βελλερισμοὶ ἢ Παροιμίαι καὶ φράσεις ἐπιμαρτυρούμεναι» εἰς τὸν τόμον «Προσφορά εἰς Στίλβωνα Π. Κυριακίδη» (Παράρτημα «Ἑλληνικῶν»), Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 442 - 455.

9. "Υ(γ)εια μ' κι ἀρχοντιά μ', ἔλε(γ)εν ἡ Σιμέλα τῇ Χατζηγοργόρ'.

(=ἡ ὑγεία μου εἶναι ἀρχοντιά μου).

(Πόντος, Κοτύωρα ἀνακοίν. Ξενοφ. "Ακογλου, 1954)

10. Φύσα, βοριαδάκι μου,

νά κρυώση τὸ στηθάκι μου!

ποὺ εἶπε κ' ἡ Χαρικλάνα.

(Λ. Α. ἀρ. 1479, Γ', 10. Ἀγ. Ἄννα Εὐβοίας)

Νομίζω ὅτι δὲν ἔμειναν ἄλλαι περιπτώσεις πλατυσμῶν πρὸς ἐξέτασιν, ἢ τοῦλάχιστον ὅτι δὲν ἔμειναν σημαντικά. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ὠρισμένοι κατατάξεις δὲν ὑπῆρξαν ἀκριβεῖς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, πολλαχῶς ψυχολογικόν, παρουσιάζει περιπτώσεις δυσκόλως ὑπαγομένας εἰς εἰδολογικὴν κατάταξιν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον, ἐξ ὧσων ἐξητάσαμεν, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, εἶναι ὅτι ὁ πλατυσμός ἀποτελεῖ φραστικὸν καὶ ψυχολογικὸν στοιχεῖον συχνότατον ἐν τῇ ἑλληνικῇ παροιμιολογίᾳ, καὶ ὅτι τοῦτο χαρακτηρίζει τὴν στοχαστικὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ νὰ κρίνῃ, νὰ ἐγκρίνῃ καὶ νὰ ἐπαυξάνῃ τὸ σοφὸν περιεχόμενον τῶν παροιμιῶν του. Πολλάκις δεικνύει ἐπίσης τὸ σατιρικὸν καὶ εἰρωνικὸν πνεῦμα του, ὅταν διασπῇ τὸ κείμενον, προσέτι δὲ καὶ τὴν ποιητικὴν ἐμπειρίαν του, ὅταν συνεχίσῃ μετὰ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ τὸν ρυθμὸν τὰ διατυπωθέντα νοήματα.

Οἱ πλατυσμοὶ βοηθοῦν καὶ φιλολογικῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν δημιουργίαν ὁμοίων ἐπαυξήσεων εἰς ἄλλα εἶδη τῶν μνημείων τοῦ λόγου τοῦ λαοῦ, ὡς εἶναι τὰ ἄσματα, τὰ δίστιχα, τὰ αἰνίγματα καὶ τὰ παιδικὰ ῥεσμάτια. Ἐπίσης βοηθοῦν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ βασικοῦ κειμένου καὶ τῶν πρώτων λέξεων μιᾶς παροιμίας, τὴν ὁποίαν ὁ χρόνος παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς εἴτε ἐπηυξημένην εἴτε ἀπογυμνωμένην τῶν ἀρχικῶν της συστατικῶν. Ἀλλά, γενικώτερον, ἡ μελέτη τῶν πλατυσμῶν, ἐπιστημονικὴ ἀπαίτησις τῆς ἑλληνικῆς παροιμιολογίας, εἶναι πολύτιμος καὶ διὰ τὴν συστηματικὴν συγκριτικὴν ἐξέτασιν τοῦ αὐτοῦ φαινομένου εἰς τὰς παροιμίας τῶν ἄλλων λαῶν.¹

¹ Τὸν πλατυσμόν εἰς τὰς ξένας παροιμίας ἔχει ἐπισημάνει καὶ ὁ Ἀμερικανὸς παροιμιολόγος Archer Taylor, ὑπὸ τὸ ὄνομα «expansion» (ἢ καὶ «enlargement») εἰς τὸ βιβλίον του The Proverb (Harvard University Press-Cambridge Mass, 1931). Βλ. σ. 25 - 27.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.

Παροιμίες μετὰ «πλατυσμοῦ» παρὰ Ν. Γ. Πολίτη· («πλατυσμοί», «παραπληρώματα», «προσθῆκαι»), σ. 148 - 150.

Τί εἶναι ὁ πλατυσμός καὶ εἰς ποίους ψυχολογικοὺς νόμους ὀφείλεται, σ. 150.

Παραδείγματα πλατυσμῶν: εἰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς παροιμίας, σ. 151 - 152, εἰς βυζαντινὰς παροιμίας, σ. 152, εἰς παροιμίας ξένων λαῶν: α') ἀγγλικάς, σ. 153, β') γαλλικάς, σ. 153 - 154, γ') ἰταλικάς, σ. 154 - 155.

Πλατυσμοὶ - συμπληρώματα ἐκ φιλολογικῆς ἐμπειρίας: α') ἐκ τῆς Βίβλου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, σ. 156 - 157· β') ἐξ ἀρχαίων κειμένων, σ. 157 - 158· γ') ἐκ τῆς νεωτέρας λογοτεχνίας καὶ τῆς δημώδους ποιήσεως, σ. 158 - 159.

II. ΟΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΟΙ ΠΛΑΤΥΣΜΟΙ.

Α') Πλατυσμοὶ ἐξ ἀναπλάσεως ὁμοίων καὶ ἀντιθέτων ἐννοιῶν, σ. 160 - 176.

α') Πλατυσμοὶ κατ' ὁμοιότητα, σ. 160 - 165.

1. Παράλληλοι καὶ ἀντίστοιχοι, σ. 160 - 163.

2. Παρομοιωτικοί, σ. 164 - 165.

2α. Προπλατυσμοί, σ. 165 - 166. (Συλλαβητικοὶ ἢ ἀριθμητικοὶ προπλατυσμοί, σ. 166).

β') Πλατυσμοὶ κατ' ἀντίθεσιν, σ. 166 - 176.

1. Ἀντιθετικοὶ ἰδιοτήτων, σ. 166 - 169.

2. Ἀντιθετικοὶ σχέσεων καὶ ἐνεργειῶν, σ. 169 - 171.

3. Ἀποφατικοὶ (ἀπὸ τὴν κατάφασιν εἰς τὴν ἄρνησιν), σ. 171 - 172.

4. Καταφατικοὶ (ἀπὸ τὴν ἄρνησιν εἰς τὴν κατάφασιν), σ. 172 - 173.

5. Ἀντιστροφικοὶ (ἢ «κατ' ἀντιστροφήν»), σ. 173 - 175.

6. Ἐναντιωματικοὶ ἢ παραχωρητικοί, σ. 175 - 176.

Β') Πλατυσμοὶ κατ' ἐπίτασιν, σ. 176 - 190.

α') Ἀπλοὶ κατὰ παρόταξιν πλατυσμοί, σ. 177.

1. Ψυχολογικαὶ ἄμεσοι προσθῆκαι, σ. 177 - 178.

2. Σατιρικὰ ὁμοιοκατάληκτα, σ. 178 - 181.

3. Ἐσωτερικοὶ ἢ παρεμβαλλόμενοι πλατυσμοί, σ. 181 - 182.

β') Ὑπερθεματίζοντες πλατυσμοί, σ. 183 - 185.

γ') Κλιμακωτοὶ πλατυσμοί (μὲ ἀνιοῦσαν ἢ κατιοῦσαν πορείαν), σ. 185 - 190.

Γ') Περιγραφικοί πλατυσμοί, σ. 190 - 200.

α') Ἀφηγηματικοί πλατυσμοί, σ. 190 - 196.

1. Ἀπλῆς συνεχείας (ἀφηγηματικῆς ἢ περιγραφικῆς), σ. 190 - 193.

2. Ἐπεξηγηματικοί ἢ παραθετικοί πλατυσμοί, σ. 193 - 194.

3. Αἰτιολογικοί πλατυσμοί, σ. 194 - 195.

4. Τελολογικοί πλατυσμοί, σ. 195.

5. Ἀποτελεσματικοί, σ. 195 - 196.

β') Προσδιοριστικοί πλατυσμοί (χρόνου, τόπου, τρόπου, ποσοῦ κλπ.), σ. 196 - 197.

γ') Διαλογικοί πλατυσμοί, σ. 197 - 199.

δ') Πλατυσμοί βελλερισμῶν, σ. 199 - 200.

RÉSUMÉ

«Prolongements» ou «Élargissements» des proverbes

Le phénomène est bien connu: on ajoute au texte d'un proverbe donné, d'autres expressions, parallèles ou contradictoires, ayant pour but de renforcer le sens déjà exprimé, de préciser dans le même esprit certains cas particuliers, ou bien de contester le contenu du proverbe et parfois le satiriser. Il semble alors que celui qui parle devient un interlocuteur, qui reprend à son compte la sentence exprimée. En tout cas, la loi psychologique qui, en grande partie, règle ce prolongement ou élargissement du proverbe, est celle de l'association des idées.

Le prolongement peut être court ou long, selon le cas, et il peut s'exprimer en forme positive ou négative.

Les cas particuliers d'application d'un proverbe original, les éléments de son histoire, ses justifications, ses torts ou défauts, ses résultantes, etc... se retrouvent habituellement dans ces prolongements, qui forment souvent un très long texte. On dirait qu'il s'agit d'un rebondissement d'idées et on pourrait appeler ces textes «proverbes à rebondissements», puisque tout revient dans la pensée et tout se reprend¹. Beaucoup de proverbes actuellement en usage, avec leurs comparaisons, leurs parallèles, leurs wellerismes ou leurs contradictions, n'étaient au début que de simples sentences, qui ont été depuis prolongées par le peuple.

¹ C'est une métaphore, que M. Roger Lecotté, folkloriste français bien connu, m'a suggérée à Athènes (été 1962).

Nicolas Politis, le savant folkloriste grec, nota quelques cas de ce phénomène dans sa Collection de proverbes grecs (vol. I-IV, 1899-1902), et lui donna le nom de *πλατυσμοί* (=élargissements). De même Archer Taylor, dans son livre: *The Proverb* (Harvard Univ. Press 1931) a constaté le phénomène dans la paroemiologie internationale, et lui a donné le nom d'«expansion» (p. 25-27).

Après avoir donné quelques exemples pris dans l'antiquité et dans la paroemiologie byzantine, ainsi que parmi les proverbes anglais, français et italiens, et après avoir montré certains cas de prolongements proverbiaux dans les textes connus de la Bible ou de la Littérature (ancienne et moderne), l'auteur passe à l'étude détaillée du phénomène de «platysmòs» dans les proverbes néo-grecs, dont il donne quelques centaines d'exemples, qu'il classe sous trois chapitres généraux: a' Prolongements qui utilisent des éléments pareils ou contraires, b' Prolongements qui renforcent le sens du texte, c' Prolongements qui décrivent ou déterminent le contenu du proverbe. Ces chapitres généraux se subdivisent, bien entendu, en plusieurs catégories, qu'on trouve, détaillées et avec leur terminologie nouvelle, à la Table des matières.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ